

ልጅነት በ“ዝላን” እና “አለንጋና ምስር”፤ ሥነ ልቡናዊ ንባብ

ቴዎድሮስ አለበል¹

አገጽጭተ ጽሑፍ፡- ይህ ጥናት የአዳም ረታ ስራ ከሆነው “አለንጋና ምስር” የአጫጭር እና ኖቪላ ልቦለዶች መደበል ውስጥ በተመረጡ ሁለት ቴክስቶች (“ዝላን” እና “አለንጋና ምስር”) ላይ የሥነ ልቡና ንድፈ ሃሳቦችን ምቹ በሆነ ስልት በማልመድ የተደረገ ነው። በቴክስቶቹ ውስጥ የተቀረጹ ልጅ ገፀ ባህሪያትን ከማኅበረ-ልቡናዊና «ሳይኮሌክሻል» ማንነት፣ «ኤዲፕሳዊ ቅጥት» (Oedipus complex) እና «ፍቅጥተ-ኢት» (splitting of the ego)፣ የጨቅላነት «ግንትሮሽ» (fixation) እና የሁለት ሰብዕናዎች መቃየጥ አንጻር ለመመርመር ተሞክሯል። እንዲሁም ከልዩ ልዩ ሚቶሎጂዎች የተቀዱ መባያዎች ሰብዕናን መርምሮ ለማሳየት ትኩረት ተደርጎባቸዋል። ጥናቱ ወዲህ በቴክስቶቹ ውስጥ የተቀረጹ ልጅ ገፀ ባህሪያት የብቸኝነት፣ የመከዳትና የመጣል ስሜት የሚስተዋልባቸው እንደሆኑ፣ ወዲህ ደግሞ የአሳዳጊዎቻቸው ሚና አፍራሽ መሆኑ፣ የጨቅላነት «ሳይኮሌክሻል» ዕድገት የ«ግንትሮሽ»ና የ«ሣቃይ ፍለሳ» (sadistic displacement) ማደራያዎች እንደሆኑ ተብራርቷል። ስለሆነም፣ በእነዚህና በትንተናው ውስጥ በ“ተዘነቁ” ሃሳቦች ልጆቹ ማኅበረ-ባህላዊ ኃላፊነትን መሸክም የማይችሉ እንደሆኑ ለማጠቃለል ተሞክሯል። በመጨረሻም በቴክስቶቹ ውስጥ ልጆቹ የተቀረጹት፣ ማኅበረ-ባህላዊ ስርዓቶችና ተፈጥሯዊ ማንነቶች በመጎራበት ነው ብሎ ማጠቃለል ይቻላል።

ቁልፍ ቃላት፡- ሣቃይ ፍለሳ፣ ራስ ድራያ፣ ሳይኮሌክሻል፣ ግንትሮሽ፣ ኤዲፕሳዊ ቅጥት፣ ፍቅጥተ-ኢት

መግቢያ

ሥነ ጽሑፍ እንደሙያ መታየት ከጀመረበት ከ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ የተለያዩ የአጠናን ስልቶች ተቀምጧል። የከያኒውን ስሜት አጥብቀው ከሚፈልጉት Romanticism መራሹ ሒስ እስከ “አፍቃራ-አንባቢ”ው Reader-response፣ በራቸውን ከዘጉ (ቴክስታዊ² ንባብን ብቻ

¹ ቴዎድሮስ አለበል በመደ ወላቡ ዩኒቨርሲቲ፣ በቋንቋዎች ጥናት ጉምህርት ቤት፣ በአማርኛ ቋንቋ እና ሥነ ጽሑፍ ጉምህርት ክፍል ሌክቸረር ነው። Email: tediyo417@gmail.com

² ቴክስት እያልኩ የምጠቀመው በቀጥታ የእንግሊዘኛውን ነው። በዘመናዊው የፍክራ ሒደት ቴክስት የሚለው ጽንሰ ሃሳብ ማንኛውንም ፍቺ ሊፈለቀቅበት የሚችልን ነገር ሁሉ ይመለከታል። ስዕል፣ ሙዚቃ፣ ቅርጽ ቅርጽ፣ ሥነ ጽሑፍ ... ቴክስት ናቸው፤ አንዳች ፍቺ የሚፈልቅባቸው (Cavallaro፣ 2001)። ከምንባብም የሚዘልና ጥቅል ጽንሰ ሃሳብ ነውና በአማርኛ አቻ ፍቺ ለማግኘት አልተቻለኝም። ስለሆነም በዚች ሒሳዊ መጣጥፌ ውስጥ፣ እስከዛው ድረስ፣ ቃሉን በቀጥታ እጠቀመዋለሁ።

ከሚፈቅዱ) *New Criticism* እና *Structuralism* ማኬሻዎች በይነ-ዲሲፕሊናዊነትን ቤቱ እስካሉት ትምህርት ቤቶች የሥነ ጽሑፍ ጥናት ተፈትኗል። አሁን ላይ ግን፣ ቴዎድሮስ (2001፣ ገጽ xi-xii) እንደሚናገሩት፣ ትኩረቱን በበይነ-ዲሲፕሊናዊነት³ ላይ አሳርፏል። ወደ ማኅበራዊ ሳይንሶችና የነገረ ሰብእ መስኮች እየዘለቀ የየሙያዎችን የሃሳብ አርቅቆቶች ወደ ራሱ ቤት እየሳበ ያለምዳል፤ ይተልምባቸዋል፤ በኪናዊ ጭብጥነትም ያልቃቸዋል። “ንዳቸውን” ከሚፈትሽባቸው ሙያዎች አንዱ ሥነ-ልቦና ነው። በርግጥ በአንድ ቴክስት ላይ ሥነ-ልቦናዊ ንባብ ማድረግ፣ አንድም ከደራሲው መነሳሳትና አስተሳሰብ፣ አንድም በተደራሲያኑ ላይ ቴክስቱ ከሚያሳድረው ተጽዕኖ አንጻር መመርመር፣ ከአሪስቶቶል ጀምሮ በነበሩ ሃያሊዎች፣ የንግግር ጥበብ ማዕምራን (rhetoricians) እና ፈላስፋዎች ዘንድ የተለመደ ቢሆንም ቅሉ ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ የእስብ አርቅቆቶችን ለሥነ-ጽሑፍ ጥናት መጠቀም ግን፣ በፍርይድ የተጀመረ፣ የቅርብ ጊዜ ክስተት ነው (ሀቢብ፣ 2005፣ ገፅ 571)፡ ፡ ስለሆነም ይህ ሙያ ከፍርይድ ጀምሮ በ“ተግሳጽ” እና “እሰየው ዕደግ” በሥነ-ጽሑፍ ቤት ለምዳል፣ አድጓል፣ ዘምኗልም። ዘመነኛው የቴክስቶች ሥነ ልቦናዊ ጥናት ሊያተኩርባቸው የሚገቡ አራት ጉዳዮች እንዳሉም ዌሌክ እና ዋረን (1949) ያስረዳሉ። እነሱም፣ የደራሲው ሥነ-ልቦናዊ ጥናት-እንደ አይነትና ግለሰብ፣የፈጠራ ሒደቱ፣ ሥነ-ጽሑፍዊ ስራው ውስጥ የቀረቡ ሥነ-ልቦናዊ አይነቶችና “ህጎች” (መሰረተ-ሃሳቦች) እንዲሁም በአንባቢ ላይ ያመጣው/ያሳደረው ተጽዕኖ ናቸው (ዌሌክ እና ዋረን፣ 1949፣ ገጽ 75)።

የዚህ ጥናት ትኩረትም የአዳም ረታ ስራ ከሆነው አለንጋና ምስር የአጫጭር እና ኖቪላ ልቦለዶች መድበል ውስጥ በተመረጡ ሁለት ቴክስቶች (“ዘላን” እና “አለንጋና ምስር”) ላይ የሥነ ልቦና ንድፈ ሃሳቦችን ምቹ በሆነ ስልት በማልመድ፣ ወዲህ እንዴት ባለ ኪነት እንደለመዱ መመርመር፣ ወዲህ ደግሞ በቴክስቶቹ ውስጥ የተጠሩ ሥነ ልቦናዊ ጽንሰ ሃሳቦችን መፈለግ ነው። ይህም በሦስተኛው የእንዌሌክ (1949) ሙግት ላይ የተመሰረተ ነው።

የአዳም ረታ ልጅ ገፀ-ባህሪያት በተለያዩ አንባቢያን ዘንድ በዘልማድ የሚወሩና ሃሳብ የሚሰነዘርባቸው ናቸው። አዳም የሚሰላቸው ልጅ ገፀ ባህሪያት ማኅበራዊ ፍንገጣ፣ የልቡና መታጎል፣ የአስተዳደግ “ንጥፈት”ና

³ በይነ ዲሲፕሊናዊነት የሥነ ጽሑፍ ጥናት አካዳሚያዊ እውነታ ነው ብለው አጥብቀው ባቀነቀነበት *በይነ-ዲሲፕሊናዊ የሥነ ጽሑፍ ንባብ* መጽሐፋቸው፣ ቴዎድሮስ ገብሬ፣ በግርጌ ማስታዎሻቸው ላይ ቃሉን ሲፈቱ፣ “ከአንድ በላይ በሆኑ ዲሲፕሊኖች ጥምረትና ውህደት የማሰብ፣ የመጠየቅ፣ የማጥናት እና የመመርመር ልማድ” ይሉታል (2001፣ ገጽ xiii)።

“ግንት-ሮሽ”⁴ ወዘተ. የሚስተዋልባቸው ናቸው። በአብዛኞቹ ቴክኖሎጂዎች ውስጥ የምናገኛቸው ልጅ ገፀ ባህሪያት የእነዚህ ሥነ-ልቦናዊ ትውክቶች ስለባዎች ናቸው። በተለይም በ“ዘላን”ና “አለንጋና ምስር” በተሰኙ ቴክኖሎጂዎች ውስጥ ጉዳዩ ልቆ ይታያል። ዋና የዚህ ጥናት ቀስቃሽ ምክንያትም ይህን ጉዳይ ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ ተርጉሞ ለቴክኖሎጂ ፍች ለማበጀት ያለኝ አካዳሚያዊ ፍላጎት ነው። በአዳም ሥራዎች ላይ የተለያዩ ጥናቶች ቢደረጉም ቅሉ፣ ከቃኘኋቸው ጥናቶች ውስጥ አብዛኞቹ የሚያተኩሩት ልቦለዶቹ በቀረቡበት የአጻጻፍ ብልሃት ላይ ነው። ሌሎች ደግሞ በ“ነገረ ሀላዊ”ና ሚት (myth) ላይ አተኩረው ጥናታቸውን አቅርበዋል። በመሆኑም ልጅነትን እንደ ርዕሰ-ጉዳይነት ወስዶ ከሥነ-ልቦና ንድፈ-ሃሳቦች አንጻር ጥናቱን ያቀረበ አላጋጠመኝም።

ስለሆነም ይህን፣ የአካዳሚያዊ መስኩን፣ ክፍተት ከቀኖናዊ (canonical) እና ስርክ ለላቁ ጥናቶች እንደመነሻ በመሆን ከሚያገለግሉና ሚናቸው ከፍ ካሉ (seminal) የሥነ-ልቦና ንድፈ-ሃሳባዊ ዕውቀቶች ጋር አላምዶ ፍች ለመፈለቅ ጥናቱ የሚከተሉትን ጥያቄዎች ለመመለስ ሞክሯል። ጥናቱ የሚመልሰው አቢይ ጥያቄ፣ ልጅነት በ“ዘላን” እና “አለንጋና ምስር” በምን አይነት ሥነ-ልቦናዊ ሁኔታ ተስሏል? የሚል ነው። የሚስተዋሉ የልጅነት “ሳይኮሎክሻል” ሰብዕናዎች ምን ምን ናቸው? ምንጫቸውስ ከወዴት ነው? የአሳዳጊዎች ሚና በልጅነትና በሳልማሳነት ሰብዕና ላይ የሚኖረው ተዕዕኖስ ምን ይመስላል? የ“ሳይኮሎክሻል”ና ማኅበረ-ልቦናዊ እሴቶች አቀራረብ ምን ይመስላል? አዳም ለልጅ አሳሳል የሚጠቀሙባቸው የሥነ ልቦና ጉዳዮች ለሥነ ጽሑፋዊ ኪነ ያበረከቱት አስተዋጽኦ ምንድን ነው? እና

⁴ ይህን ቃል ለእንግሊዘኛው *Fixation* አቻ አድርጎ ተገልግየታለሁ። ስማዳ (2005) ፍሮይድን በመጥቀስ *Fixation*ን የሚያፍታቱት ከአራት ተከታታይ የልቦናዊ ክስተት ደረጃዎች ጋር በማዛመድ ነው። በደሙ-ነፍሳዊ ግፊትና በማኅበረ-ባህላዊና ግብረ-ገባዊ እሴቶች መካከል በሚኖር “ሽብር” (traumatism) የሚጠነሰስ፣ በሉፕር ኢጎ ልዕልና በተፈጠረው የደሙ-ነፍስ ስሜት በመፀትና በማዘን ከግፊታቸው የሚረገቡበት (regression)፣ እነዚህ ደሙ-ነፍሳዊ ግፊቶች ከሰርካዊ-ክሉትነታቸው ታቅበው የሚታፈኑበት/ የሚጨቁኑበት (repression) በመጨረሻም ከነበሩበት ልቦናዊ ክፍል ለቀው የሚሰወሩበትና ወደ ጥልቁ የልቦና ክፍል የሚወረወሩበትና ኢ-ንቁ የሚሆኑበት (predisposition) ሒደት ውጤት ነው (2005፣ገጽ 588)። ይህ ከሆነ ደግሞ፣ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል ያዘጋጀው የአማርኛ መዝገብ-ቃላት “ገነተረ” የሚለውን ግስ “በደንብ ሳይሆን ላይ ላይን በሰለ... አልታኘክ አለ፥ አኞ ሆነ... ሃሳቡን አልቀይር አለ፥ እምቢ አለ” በማለት ያፍታታዋል (1993፣ ገጽ 503)። ስለሆነም፣ ወዲህ የምኞቶች እርካታ የሆነ ቦታ ላይ መደልደምንና ቀጣይ አለመሆንን፣ ወዲህ ደግሞ ባለበት የደለዶም ሁኔታ ውስጥ ሳይለወጥ ጽኑ ሆኖ በህይወት ዘመን ሁሉ መቀጠልን ፣ ወዲህ ደግሞ በሌላ ዘዴ “መስላት”ን ስለሚያመለክት በግሱ አምድ ላይ “-ኦሽ” የሚል ስም መስራት ምዕላድ ጨምሮ ስያሜውን መጠቀም ተገቢ ይመስለኛል፤ እስከዚያው ድረስ! ስለሆነም ከዚህ ጀምሮ በ*Fixation* ፋንታ *ግንት-ሮሽ* የሚለውን እየተጠቀምኩ እዘልቃለሁ።

ሥነ ልቡናዊ ጭብጦቹ የሚረቅቁባቸው መባያዎችስ ምን ምን ናቸው? የሚሉት ምርምሩ የተመሰረተባቸው ዝርዝር ጥያቄዎች ናቸው።

እነዚህን ጥያቄዎች ለመመለስና የፍች ፍልቀቃ ሒደቱን ከግብ ለማድረስ ጥናቱ በአቢይና ዝርዝር ዓላማዎች ተቀንብቦ ቀርቧል። የዚህ ጥናት አቢይ ዓላማ በተመረጡት ሁለቱ ቴክስቶች ውስጥ (“ዘላን” እና “አለንጋና ምስር”) “ልጅነት” በምን አይነት ሥነ-ልቡናዊ እሳቤዎች፣ በተለይም ሰብዕና፣ እንዴት እንደተሳለ በይነ-ቴክስታዊ ንባብ በማድረግ መተርጎም ነው። ቴክስቶቹ የሚጠሯቸውን የልጅ አስተዳደግ ጽንሰ-ሃሳቦች በመመርኮዝ የልጆችን ማኅበረ-ልቡናዊ ሰብዕና መተርጎም፣ የሚስተዋሉባቸውን ሥነ ልቡናዊ ቀውሶችንም መመርመር፣ የፍሮይድን የ“ሳይኮሌክሻል” እስቦች አቀራረብ በመመርመር የተጨቆኑ ፍላጎቶችን መፈለግ፣ የተወሰዱ የአጻፋ ስልቶችን መተርጎም፣ ባህላዊና ሚታዊ መባያ ጉዳዮች ጭብጡን እንዴት እንደመሠረቱት መፈክር፣ ሥነ-ልቡናዊ ጭብጦች በሚታዩና ባህላዊ አስተማሪዎች (representations) መገንባት ለሥነ-ጽሑፋዊ ኪነ-ያበረከቱትን አስተዋጽኦ መተንተን ጥናቱ የተዋቀረባቸው ዝርዝር ዓላማዎች ናቸው።

የጥናቱ አቀራረብ “በይነ-ቴክስታዊ” (Inter-textuality)፣ የመተንተኛ ስልቱ ደግሞ “ፍካሬ” ነው። የሥነ-ጽሑፍ ጥናት በበይነ-ዲሲፕሊናዊ ፈር በሚቀናበት በዚህ ወቅት፣ “በይነ-ቴክስታዊ” የመፈክሪያ ዘዴ ዋና የሒስ “ማቅኛ”ና የቴክስቶችን ፍች መፈልቀቂያ ሆኗል። በቴክስቶች መካከል የሚኖር የሃሳብ መሳሳብና የፍች መቃለጥ የሚፈክርበት ነው። እነክሪሽናስዎሚ እንደሚናገሩት፣ ቴክስቱ ከሌሎች ቴክስቶች ያስተጋባቸው [በፍች ትዕምርታዊነታቸው] እሳቤዎች መኖራቸውን የመመርመሪያ ዘዴ ነው (2004፣ ገጽ 154)። በቴክስቱ ውስጥ መሠረታዊ ሚና ይዞ የሚመጣ ትዕምርት ፍችውን ይወስናል። ስለሆነም የዚህን ትዕምርት ፍች በሌሎች ቴክስቶች መፈለግና ለታላሚው ቴክስት ማልመድ የግብር ባህሪው ነው።

ክሪስ ባርከር (2004) ዣክ ደሪዳን፣ ሮላን ባርትንና ገፍሊያ ክሪስቲቫን ጠቅሰው እንደሚያስረዱት፣ ይህ ዘዴ የቀደሙ አስተማሪዎችን (representations) ካሁን አስተማሪዎች ጋር በ«ማስተጋዎር» (juxtapose በማድረግ) አዲስ የፍች ኮዶችን የመፈልቀቅ ሒደት ነው። ፍችዎች ከተለያዩ ቴክስቶች የሚሰበሰቡበትና የሚመነጨበት ዘዴ ነው። አንድ ቴክስት ከነጠላ ፍች ይልቅ “ህያው” ከሆነው ባህል የፍች ስብስቦችን ይጠራል። ፍች አንድ ምንጭ ያለው ሳይሆን በቴክስቶች መሳሳብ የሚገኝ ነውና (2004፣ ገጽ 101)። ስለሆነም ይህ ጥናት “በይነ-ቴክስታዊ” ዘዴን በመጠቀም ታላሚ አጫጭር ልቦለዶቹን ከመጽሐፍ ቅዱስ (ብሉይና ሐዲስ ሚቶሎጂ)፣ ከግሪክ እና አፍሪካ ሚቶሎጂዎች፣ እንዲሁም ከባህላዊ አስተማሪዎች ጋር በማናበብ የተደረገ ነው። በተመረጡት ቴክስቶች ላይ

ንባብ ለማኼድ ያገለገሉ ንድፈ-ሃሳቦች ከሥነ ልቡና ቤት የለመዱ ናቸው። የኤሪክሰን ማኅበራ-ልቡናዊ ዕድገት (psychosocial development of human being) (ኤሪክሰን፣ 1959፣ ገጽ 55-99፤ 1963፣ ገጽ 222-242)፣ ፍሮይዳዊው “ፍካራ-ልቡናዊ የሰብዕና ቅጥ” (psychoanalytic model of personality)ና “ሳይኮሌክሻል” (ፍሮይድ፣ 1905፣ ገጽ 173-199፤ እነ ጉሪን፣ 2005፣ ገጽ 156-161) የዕድገት ደረጃዎች እንዲሁም እነዚህ ንድፈ-ሃሳቦች በራሳቸው የሚጠሯቸው ላካናዊ የፍካራ-ልቡና ጽንሰ-ሃሳቦች ተመልክተዋል። ቴክስቶቹ ዓላማዊ የናሙና (purposive sampling) ዘዴን በመጠቀም የተመረጡ ናቸው። አጥኝው የ“ልጅነት” ሥነ-ልቡናዊ እሳቤዎች የገዘፉባቸው እንደሆኑ አጥብቆ ያምናልና ነው።

“ልጅነት”፣ ማኅበራ-ባህላዊ ፍንጣና የሃቃደ ፍለላ⁵ ማደሪያ

Thus sadism would correspond to an aggressive component of the sexual instinct which has become independent and exaggerated and, by displacement, has usurped the leading position. (Freud, 1905, p.158)

የፍሮይድን ሃሳብ ወደ አማርኛ ብናለምደው፣ “በሌሎች የስሜት መጨቆን መደሰት (sadism) ጤናማ ያልሆነ ፍትወታዊ ደመ ነፍስ ሲሆን ቦታውን በሌላ ተመሳሳይ አካል በመተካት የሚገኝ የ“ንፍ” እርካታ ነው” የሚል ይሆናል። በዚህ ሃሳብ ወደ ልቦለዲ ታሪክ መዝለቅ ይቻላል። የልቦለዲ የታሪክ ባለቤት ተሻለ አደፍርስ ነው። እናቱ ስሙን ያወጣችለት በፍቅር የምትንገበገብለት አባቱ፣ አደፍርስ፣ ፍትወታዊ ፍላጎቱን ካደረሰ በኋላ ጥሏት በመሰወሩ ከአባትህ ብትሻል ብላ ነበር። ተሻለ በዚህ ልቡናዊ ቀውስ ውስጥ ባለች እናቱ በማደጉ የእናቱ በሰዎች ስሜት መደሰት (sadistic displacement) የአጸፋ ስልት ታላሚ ነው። የእናቱ አደፍርስን የመበቀል ኢ-ንቁ ልቡናዊ ግፊት የሚያርፈው በእሱ ላይ ነው።

“የት አደርክ?”
ዝም።

⁵ ይህን ጥምር ቃል ለ“sadistic displacement” አቻ አድርጌ ተገልግየቦታለሁ። “sadism” በሌሎች ሰዎች ላይ በሚደረግ ጭካኔ የሚገኝ ደስታ ነው (Ribas፣ 2005፣ 1525)። “Displacement” አንድ ሰው ወይም ሁነት በሌላ ሰው ወይም ሁነት የሚወከልበት ትዕምርታዊ መተካት ነው (እነ Krishnaswamy፣ 2004፣ ገጽ 50)። ስለሆነም ጥምር- ቃሉን መጠቀም፣ “አስከ ጊዜው ድረስ”፣ ክፍት የለውም። “ለምን ቢሉ?” ኪዳነ ወልድ ክፍሌ “ሃቃደ፣ የሚሳቅይ፣ መከራ፣ የሚያሳይ፣ አስጨናቂ (ኪዳነ ወልድ፣ 1948፣ ገጽ 674)። **ፍልሰት**፣ መፍለስ፣ መፍረስ፣ መሰደድ፣ ተማርኮ፣ መኼድ፣ መዞር፣ መባከን፣ ወደ ሌላ ሕዝብ መጠጋት... መለየት... **አፍለሰ**፣ አፈለሰ፣ አስፈለሰ፣ ነቀለ፣ አስነቀለ፣ ማረከ፣ አስማረከ፣ አሳደደ፣ አራቀ፣ ካገር አሰጣ፣ አስለቀቀ... ለወጠ፣ ገለበጠ” በማለት ቃላቱን ያፍታታሉና (ኪዳነ ወልድ፣ 1948፣ ገጽ 725)።

“ሆድህን ልትሞላ ነው የመጣኸው አይደለም?”
 ክርኑን አከከ..... አይኖቹ ተቅለበለቡ..... የሚመልሰው
 ጠፋው..... ሳትረበሽ ፊቷን ዞር አድርጋ አየችው.....እሱም ትክ
 ብሎ አያት.....ከንፈሮችዋን መጠጠች። ይህ ነገር--ከንፈር
 ሲመጠጥ..... ሲሰማ አንጀቱ ውስጥ የተደበቀ ውርደት
 ሳይፈልገው ይቀሰቀሳል። ሊሸከመው የማይችለው እርግማን
 ይሰማዋል። በመደናገጡ፣ እርዳታም በማጣቱ፣ በመውደቁ
 የሳቀችበት መሰለው። እየሮጠ ወጣ..... (አለጋጋና ምስር፣ ገጽ
 28)

የመጀመሪያው የቀናተኝነቷ ምልክት “የት አደርክ?” የሚለው ነው። አደፍርስ ለጊዜያዊ መጠቀሚያ አድርጓት በመሄዱ በቀሏን ወደ ልጇ ያደረገችው ብርቱካን፣ ተሻለ የመጣው ለጊዜያዊ ጥቅም ፍለጋ እንደሆነ እንድታስብ አድርጓታል፤ ሆድህ ስለጎደለ እንጂ አትመጣም ነበር ስትል። ወይም በምናቧ ውስጥ ተሻለ የለም። “ከንፈሯን ስትመጥም” እንመለከታለን። ከእናቱ ፍቅር በማጣቱና በጥላቻ ማደጉ ተሻለን ፈሪ፣ ረዳት የሌለውና በውድቀቱ ሌሎች (የመጀመሪያዋ “ሌላ” እናቱ እንደሆነች ልብ ይሏል) የሚደሰቱበት አድርጎ እንዲገነዘብ አድርጎታል። እዚህ ላይ ሁለት ሰብዕናዎች በተሻለ ላይ ልቀው ይታያሉ። የመጀመሪያው የ“መተው”/የ“መጣል” ፍርሃት (fear of abandonment) ነው። ይህ ስሜት የተፈጠረበት ሰው “የሚቀርቡኝና የሚወዱኝ ሰዎችም ቢሆኑ ለእኔ አይጨነቁም” የሚል አስተሳሰብን ያዳብራል (Tyson፣ 2006፣ ገጽ 16)። ሁለተኛው የ“መከዳት ፍራት” (fear of betrayal) ነው። በዚህ ስሜት ውስጥ የሚኖር ሰው፣ የሚወዳቸው ጓደኞቹን፣ በጥቅሉ በአቅራቢያው ያሉ ወዳጆቹን፣ ሁሉ ይጠራጠራል። አያምናቸውምም። ከፊታቸው ዘወር ሲል የሚያሙትና የሚስቁበት ይመስለዋል። እንደማይዋሹትም እርግጠኛ አይሆንም (ታሰን፣ 2006)። ከላይ ባቀረብኩት አስረጅ ውስጥ፣ በአሳዳጊው ምክንያት፣ ተሻለ እነዚህን ሰብዕናዎች ማዳበሩን እንመለከታለን።

እናቱን በግልፅ እንደሚፈራትም ይናገራል (አለጋጋና ምስር፣ ገጽ 42)። ምክንያቱም አስተዳደን አካላዊና ሥነ ልቡናዊ ጫና ያለበት በመሆኑ ነው። ትገርፈዋለች (አለጋጋና ምስር፣ ገጽ 30)። በነገር ትጎሽመዋለች። የሚከተለው አስረጅ ይህን ያሳያል፤

“እኔ የማድረው የኪራይ ገንዘብ እየለቀምኩ ነው..... እንደ አባቱ እርኩስ ነው” (አለጋጋና ምስር፣ ገጽ 30)።
 ... ብርቱካን የአባቱን የአደፍርስን ፎቶግራፍ ከተሰቀለበት ምስማር ላይ አውልቃ ተሻለን በሩጫ ተከተለችው።
 “የእዚህ ሽንት አይደለም መጀመሪያውኑስ.....እ.....እ ጠብቀኝማ እኔ ብርቱካን አይደለሁም አንተን ካልገደልኩ”

... የያዘችውን ፎቶግራፍ በእሱ አቅጣጫ አምዘግዝጋ ወረወረች.....ለጭቃ መከላከያ ግቢው ውስጥ የተደለደለ በድንጋይ የተሰራ እግር መንገድ ላይ ተሰባበረ..... (አለገጋና ምስር፣ ገጽ 33)። [አጽንኦቱ የእኔ ነው]

በመጀመሪያው ጥቅስ ውስጥ የተቀናጁት ሁለቱ ዓረፍተ ነገሮች አገባባዊ ዝምድና (contiguity order)⁶ የላቸውም። የመጀመሪያው ኢ-ንቁ ልቡናዊ በሆነ ክስተት ሥነ ልቡናዊ ተፅዕኖ እንዲያደርግት ያደረገችበት ነው። ቀጥሎ የመጣው ሁለት ሚናዎችን ይዟል። የእናቱን ማንነት እና በልጅ ላይ የሚያሳርፈው “የልቡና መታወክ”፤ ከላይ ታይሰን (2006)ን ጠቅሼ ያሰፈርኳቸው ፍርሃቶች ናቸው። ይህ ቢሆንም ቅሉ የዓረፍተ ነገሮቹ አገባብ የቋንቋውን ስርዓት የተከተለ አይደለም፤ አጣማሪ የሚያስፈልገው ነውና። የእናቱን ሥነ-ልቡናዊ መታወክም በእዚህ የተዛነፈ አገባብ መመርመር ይቻላል፤ የኪራይ ገንዘብና የአባቱ እርኩስነት አገባባዊ ዝምድና የላቸውምና።

በሁለተኛው አጽንኦት ውስጥ ብርቱካን ለዱላ የተጠቀመችበት የአደፍርስን ፎቶግራፍ ነው። ፎቶግራፉን ያመጣችው ከተሰቀለበት ሚስማር አውልቃ ነው። ይህ ድርጊት ብርቱካን ተሻለን የተከተለችው ተፈጥሯዊ “ሴትነቷን” ይዛ እንደሆነ ያጠይቃል። የበቀል ምንጩ የፎቶግራፉ ከሚስማር መውለቅ ነው። ወደ ተሻለ የተወረወረው ደግሞ ባለቀዳዳው ፎቶግራፍ እንጂ የቆመው ሚስማር አይደለም። ባለቀዳዳው ፎቶግራፍ ቦታውን ለቋል፤ ከቆመው ሚስማር ተለይቷል። ስለሆነም ቀዳዳው የሚሰቀልበትን (የሚሞላውን) አጥቷል። እዚህ ላይ ሚስማር አደፍርስ እንደሆነ አስበን እንለፍ። ሌላው “ሚስማራዊ” ሚና ያለው ደግሞ ተሻለ ነው፤ ከአደፍርስ ጋር ተፈጥሯዊ/ደሙ-ነፍሳዊ የወንድነት ሚናን ይጋራሉና ነው። ባለቀዳዳው ፎቶግራፍ የተወረወረው ወደ ተሻለ ነው። ባለቀዳዳው ፎቶግራፍ የተወረወረው በፍቅር ሳይሆን በተሻለ ስቃይ ለመደሰት የተደረገ አጸፋ ነው። ይህ ኢ-ንቁ ልቡናዊ ክስተት ነው። ምክንያቱም የጥላቻና ማሳበራዊ-ፍንገጣ የሚስተዋልበት ነውና። ሚስማር ደግሞ አልተነቀለም። በዚህ ውስጥ፣

⁶ ይህ የቋንቋ መታገል ሥነ ልቡናዊ በሆኑ ትውክቶች አማካኝነት የሚፈጠር ነው። የኢ-ንቁ ልቡና ግፊቶች ከንቁ ልቡና ጋር በሚያደርጉት ሽኩቻ አማካኝነት የሚፈጠር “አገባባዊ መታገል” (contiguity disorder) ነው። የሥነ ልቡናዊ አሃዶችን አግድሞሻዊ ግንኙነት (አገባብን) ጠብቆ ከማቆየት የሚያግድ “አውክ” ነው። በዚህም የአገባብ ዝምድና ይነጥፋል (Jakobson & Halle፣1956፣ ገጽ 71)። ይህን መታገል ላካን “mytonymy” ሲለው፣ (በThome፣2003፣ ገጽ 36 እና Grosz፣1998፣ ገጽ 100 ውስጥ እንደተብራራው) የኢ-ንቁ ልቡና ምኞት(desire) ሰርካዊ የአገባብ ሚዛንን ባልጠበቀ የ“መወክሎች” ተሰናስሎ (Chain of Signifiers) የሚገለጥበት ነው።

አንድም የሚስማሩ ጽናት የአደፍርስ ምሳሌ ነው፤ በተሻለ እናት ውስጥ በተፈላጊነቱ የጸና። አንድም የፎቶግራፉ ተነቅሎ በተሻለ አቅጣጫ መወርወሩ የተሻለን የአጸፋ ተቀባይነት ይጠራል። የተሻለ አጸፋ መቀበል ሌላው “ሚስማራዊ” “figure” (ባዮሎጂካዊ ወንድነቱ) በመሆኑ ነው። ፎቶግራፉ የተወረወረውም ይህን “ሚስማር” ፍለጋ ነው። ስለሆነም ብርቱካን ወደ ተሻለ የወረወረችው “ባዮሎጂካዊ” ሴትነቷን ነው የሚል እምነት አለኝ። አንድም የፎቶግራፉ መንገድ ላይ መከሰከስና ተሻለን አለመንካቱ አደፍርስን የመበቀል ኢ-ንቁ ልቡናዊ ፍላጎት እንጂ ተሻለ ታላሚው እንዳልሆነ ልብ ይሏል። ይሁን እንጂ የብርቱካን ኢ-ንቁ ልቡናዊ የአጸፋ ስልት በተሻለ ሰብዕና ላይ ያስከተላቸው ተዕዕዮዎች አሉት። እነሱም የ“ማኅበረ-ልቡና” እና የ“ሳይኮሴክሻል” ሰብዕናዎች ናቸው። ኋለኛውን በሁለተኛው ንዑስ ክፍል እመለስበታለሁ።

ማኅበረ-ልቡናዊ ተዕዕዮው ከላይ ያነሳኋቸው፣ የፍርሃት፣ የተጠራጣሪነትና የቦታችነት ስሜቶች ናቸው። እነዚህ የልጅነት ሰብዕናዎች ደግሞ በወጣትነትና በጎልማሳነት (በህይወት ዘመን ሁሉ) ዕድሜው ላይ የሚያስከትሉት ማንነት በባህላዊና ሚታዊ አስተማሪው ቀርቧል። ይህም የ“ፀሐይ እየጠለቀች” መሆን ነው (አለገገና ምስር፣ ገጽ 45)። አስተማሪውን በማንበቢያነት ብንጠቀመው እንዲህ ይሆናል።

ቴክስቱ በቀለበት ማኅበረሰብ ዘንድ ስለ ፀሐይ መጥለቅ፣ “የማታ ጀንበርና⁷ የእናት ሞት አንድ ናቸው” ተብሏል። የእናት ሞት ተስፋ የማጣት፣ የብቸኝነትና የጎደሎነት ስሜቶችን የሚያስከትል አስከፊ ክስተት ተደርጎ ይወሰዳል። የፀሐይ መጥለቅም ከዚህ ጋር ሲነጻጸር እናስተውላለን። በሚትም ከዚህ የሚለይ አይደለም። ለግሪኮች መኖር ፀሐይን ማየት ነው። የፀሐይ መውጣት የልደት ምንትነታቸው ነው። መሞት ደግሞ ፀሐይን አለማየት ነው። ሞት በጨለማ ተመስሏልና። በሆሜርና ሄሲዮድ ሞትና “እንቅልፍ” ወንድማማች ናቸው። ሁለቱም የብቸኝነትና የስግብግብነት መስተማሪዎች ናቸውና። ስለሆነም የፀሐይ መጥለቅ የብቸኝነት ተምሳሌት ነው (Ferber፣ 2007፣ ገጽ 54፣137፣209)። በብሉይ ኪዳን የ“ፀሐይ መግባት” ፍርሃትና ድንጋጤን ይጠራል (ዘፍጥረት 15÷12)። የ“ፀሐይ መውጣት” የመባረክና የመጸኢውን መልካምነት ያስተማሳል። እግዚአብሔር ያዕቆብን የባረከው ለኒጋ ሲል ጵኒኤል በምትባል ቦታ ነው። ፀሐይ የወጣችው ወዲያው ጵኒኤልን ሲያልፍ ነበር (ዘፍጥረት 32÷26-31)። ሎጥ ከሰዶም ጥፋት ለመዳን ወደ ዞግር ከተማ ተጉዟል። ዞግር በገባ ጊዜም ፀሐይ በምድር ላይ ወጥታለች (ዘፍጥረት 19÷23)። የ“ፀሐይ

⁷ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል የአማርኛ መዝገበ ቃላት “ፀሐይ” ይለዋል (1993፣ ገጽ 487)።

መውጣት” አሸናፊነትንና ኃያልነትን ይጠራል (መሳፍንት 5÷31፣ 2ኛ ሳሙኤል 2÷24)። የፀሐይ መግባት የእነዚህን ተቃራኒ ይጠራል። መጻሕፍትን “መጥፎ ዕድል” ያስተማሳል (1ኛ ነገስት 22÷26፣ 2ኛ ዜና መዋዕል 18÷34፣ ትንቢተ ሚክያስ 3÷6)። ብቸኝነት ነው (ኢዮብ 30÷28)።

የተሻለ የአስተዳደግ ዘይቤ ያስከተለበት “አፍራሽ” ሰብዕና በቀጣዩ የዕድገት ደረጃዎች “ማኅበራዊ-ቅቡል” እንደማይሆንና ህይወቱ በሙሉ በ“መጥፎ ዕድል” እንደሚጓዝ የምታሳየው ፀሐይ ገና አልገባችም። ግን ለመግባት እየተንደረደረች ነው (አለጌጋና ምስር፣ ገጽ 45)። ህይወቱ በሙሉ ያልኩት ፀሐይዋ እንደማንኛውም ቀን (የrepetition ጣጣ) የማታ ብርሃኗን የምታበራ በመሆኗ ነው (አለጌጋና ምስር፣ ገጽ 45)። ቆየት ብዬ እንደማነሳው፣ ይህ ሰብዕናው በርግጥም በወጣትነቱና በጎልማሳነቱ እንዴት “ጽድቅ” እንደሆነ በታሪኩ ከተዋቀሩት አጨራረሶች በአራተኛው እናስተውላለን።

ተሻለ በአስተዳደግ አካላዊና ሥነ ልቡናዊ ቅጣት የሚደርስበት በእናቱ ብቻ አይደለም። ዳይሬክተሩና አስተማሪዎቹም በዚህ መልኩ ይቀጡታል።

“ይሔ ለራሱም ለቤተሰቡም ለአገርም አይሆን” አለ ዳይሬክተሩ ለአስተማሪው.....

“እጅህን ዘርጋ.....” የጨው ውሃ ውስጥ ተዘፍዝፎ የደረቀ ጥቁር ጨርቅ እስኪመስል ገረፈው።

...

“ለእንደዚህ አይነቱ ልጅ ቤተሰቡን አልሰማ ካለ፣ እኛን አልሰማ ካለ ማታ ተማሪዎች ከመበተናቸው በፊት ተማሪው ፊት ይቅርታ እንዲጠይቅ እናደርጋለን” አሉት (አለጌጋና ምስር፣ ገጽ 49)።

ዳይሬክተሩ ሥነ-ልቡናዊ ቅጣቱን በሁለት መልኩ ሲፈፅሙት እንመለከታለን። የመጀመሪያው ወደ ፊት ማኅበራዊ ኃላፊነቱን የማይወጣ “ትንሽ” አድርገው የሚነግሩት ነው። ሁለተኛው ደግሞ ከ“አቻዊ ግፊት” የሥነ ልቡና ቀውስ እንዲመጣበት ማድረግ ነው። በተማሪዎቹ ፊት ይገርፉታል፣ ይሰድቡታል። እነዚህ ቅጣቶች ተሻለን የበታችነት ስሜት እንዲያዳበር ያስገድዱታል።

የተሻለ የልጅነት አስተዳደግ በወጣትነትና የጎልማሳነት ሰብዕናው ያሳደረበትን ተፅዕኖ የምናስተውልበት ከተዋቀሩት አራት የታሪኩ አጨራረሶች ውስጥ በአንዱ ነው። በመጨረሻው አጨራረስ ውስጥ ዋና የታሪክ ባለቤት ሆኖ የመጣው “በላይ” ነው። ይህ ገፀ ባህሪ የተሳለው የተሻለ የልጅነት ሰብዕና ውጤት ሆኖ ነው። ስለሆነም በታሪኩ ያለው “በላይ” ሳይሆን “ተሻለ” ነው የሚል እምነት አለኝ። ይህንም በሁለት

መንገድ መመልከት እንችላለን። የመጀመሪያው ከቴክኖሎጂ ጀርባ መሄድ ሳያስፈልገን ከታሪኩ ቀጥታ በመጥቀስ የምንሞግትበት ነው። ተሻለ ከእናቱ ጋር ሲጣላ የሚሄደው በእግሩ ወደ መርካቶ ነው (አለጋና ምስር፣ ገጽ 28)። በላይም ከትምህርት ቤት ሲወጣ የሚሄደው ወደ መርካቶ ነው (አለጋና ምስር፣ ገጽ 70)። “ያልተሰራበት ልጅነት ከተጎዱ አይኖች ጀርባ ትለፋለች።” ሲል በላይን እንሰማለን (አለጋና ምስር፣ ገጽ 70)። “ቲቸር በላይ ግን ያለፈ ታሪኩን አያነሳውም፤ ለመተረት ምላሱ አትቀብጥም።” እና “ከበላይ በስተቀር ተሻለን ያየው አልነበረም” በማለት ደግሞ ተራኪው ይነግረናል (አለጋና ምስር፣ ገጽ 70)። እነዚህን ነጋሪዎች ይዘን ወደ በላይ ሰብዕና ብንዘልቅ ሃሳባችን ይታሰርልናል። ይህም ሁለተኛውና የልጅነትና የወጣትነት ማኅበረ ልቡናዊ የዕድገት ደረጃዎችን በማስተያየት የምናገኘው ነው።

የበላይ ሰብዕና “ማኅበራዊ ፍንገጣ” የሚስተዋልበት ነው። ማኅበራዊ ኃላፊነቱን አይወጣም። ማኅበረሰቡ እኩይ የሚላቸውን ድርጊቶች ይፈፅማል። መጠጥ ያበዛል (አለጋና ምስር፣ ገጽ 69)። በኪሱ ሲጋራ ይዞ ይዞራል። ከክፍል አቋርጦ ወጥቶ ያጨሳል። ተማሪዎች ሲያጨስ እንዳያዩት ይፈራል (አለጋና ምስር፣ ገጽ 66 እና 68)። ለተማሪዎቹ አርአያ መሆን አልቻለም። በእጅጉ ተጠራጣሪም ነው። ለበላይ ሰዎች ያለመታመን ምሳሌዎች ናቸው፤ “ሽክላውም እንደሰው ይሸውዳል?” ሲል እንሰማለንና (አለጋና ምስር፣ ገጽ 68-9)። ይህም ከልጅነት የመከዳትና የመተው ስሜት ጋር እንዲተያይ ልብ ይሏል። በተጠራጣሪነቱም “ብቸኝነት”ን ይመርጣል። እነዚህ ሁሉ ሰብዕናዎች የልጅነት ማኅበራልቡናዊ ዕድገቶችን በሙሉ በ“አፍራሽነት” የጨረሰው ተሻለ የወጣትነትና የጎልማሳነት ተከታታይ ደረጃዎቹም በተመሳሳይ ፈር መሄዳቸውን የሚያስረግጡልን ናቸው። ስለሆነም በላይ የሚባል ገፀ-ባህሪ የለም፤ ተሻለ እንጂ። ለዚህም ነው የሥነ-ጽሑፍ ጥናት የገፀ-ባህሪ ሳይሆን የአሳሳልና የሃሳብ እንዲሆን የሚጠበቀው። አሳሳሉን አፍታቶ ፍች ማበጀትና “የተዘረከረኩት”ን መሰብሰብ ያሻዋል (Baldick፣2001፣ ገጽ 54)። በጥቅሉ የማኅበራልቡናዊ ዕድገት ደረጃዎች ሃሳቦች በዚች አጭር ልቦለድ የገነኑ ናቸው። በሌላ በኩል እነዚህ ሰብዕናዎች (በተለይም ማጨስና መጠጣት) የጨቅላነት “ሳይኮሎክሻል” ማንነት ተራዛሚ ዕድገቶች ናቸው።

የጨቅላነት “ግንትሮሽ” እና የሁለት ሰብዕናዎች መቃየጥ

ተሻለ ከእናቱ የሚለየው በአባቱ መሃከለኛነት አይደለም። የአባቱን ሚና የምትወስደው እናቱ ናት። ያደገው በእናቱ እንጂ በአባቱ አይደለምና። እናቱ የአባቱን ሚና እንደወሰደች ትናገራለች።

“ስንት ጊዜ ልቆጣው.....ሴት ኾኜ አጥብቼ አልብሼ ምን ልበል እንደገና እንደ አባት ደብድቤ ነው ያሳደግሁት። ይከብዳል የእኔ እናትነት” (አለጌጋን ምስር፣ ገጽ 29)። [አጽንኦቱ የእኔ ነው]

ከማኅበረ-ልቡናዊ ሥርዓቶችና ከግብረ ገብ ጋር የምታስተዋውቀው እናቱ ናት። ከእሷ የምትለየውና ሁለት የተለያዩ አካላት እንደሆኑ የሚያውቀው በእሷ አማካኝነት ነው። ማኅበራዊ ሚናውን፣ “ባዮሎጂካዊ” ወንድነቱንና ከወንድነቱ ጋር ተያይዘው የሚመጡ ጉዳዮችን የማስተዋወቅና ከእናት የመለየት ኃላፊነት ግን የአባት ነው (ጽሑፉ የበቀለበት ማኅበረሰብ የአባዊ ሥርዓት አራማጅ ነውና)። እናቱ ይህን የአባት ሚና መውሰዱን ስትናገር እንሰማታለን።

“... ፎቶውን የምስቅለው ወድጄ መሰለሽ። ተሻለ አባት እንዳለው እንዲያውቅ፣ እንዳልተደቀለ እንዲያውቅ ብዬ ነበር።” (አለጌጋን ምስር፣ ገጽ 31) [አጽንኦቱ የእኔ ነው]

ይህ አስረጅ፣ የተሻለ ማኅበራዊ ሚና “ባዮሎጂካዊ” እና “ማኅበራዊ” ፆታን መሠረት ያደረገ እንደሆነ የሚያጠይቅ ነው። በዚህም የ“ኤዲፕሳዊ ቅዠት” (Oedipus complex) ትኩረት በቴክኒክ ውስጥ አናይም። “ለምን ቢሉ?” ይህ የጨቅላነት የፀፀትና የሐዘን ስሜት የሚበቅለው፣ ወዲህ ልጆች በ“ባዮሎጂካዊ” ወላጆቻቸው ሲያድጉና አብረው ሲኖሩ፣ ወዲህ ደግሞ ወላጆቻቸው ፆታዊ ግንኙነት ሲያደርጉ የመጋለጥ ዕድል ሲኖራቸው ብቻ ነውና (Bocock፣2002፣ ገጽ 40)። በእነዚህ ሁኔታዎች መካከል የሚያልፉ ልጆች በቋንቋ አማካኝነት ማኅበረ-ባህላዊና ግብረ-ገባዊ ስርዓቶችን በአባታቸው መሪነት ስለሚማሩና ከእናታቸው ስለሚለዩ በአባታቸው ላይ በነበራቸው ጥላቻ ይፀፀታሉ፤ ያዝናሉ። ይህም የሚሆነው ሱፐር ኢድ ማኅበረ-ባህላዊና ግብረገባዊ ስራቶችን በልጁ ሰብዕና ውስጥ ሲያፀና ነው። “ኤዲፕሳዊ ቅዠት” የሚፈጠረው በዚህ ወቅት ነው። ተሻለ ግን በዚህ ሁኔታ ውስጥ አያልፍም። የአባቱን ሚና ወስዳ እናቱ በተዘዋዋሪ፣ በአባቱ ፎቶ፣ “ዓለሙን” ስታስተዋውቀው እንመለከታለን፤ አባቱ አብርት አይደለምና። ስለሆነም የተሻለ ግንት-ሮሽ የተፈጠረው በእናቱ የአጸፋ ስልት እንጂ በ“ኤዲፕሳዊ ቅዠት” አይደለም። ይህም በ“oral stage” ወቅት የተፈጠረ ነው። እናቱ ለአደፍርስ የነበራትን ጥላቻና የበቀል ስሜት ወደ እሱ በማዞሯ የመጀመሪያ የእርካታ ምንጭ (የፍትወት ማደሪያ) የሚሆንለትን ጡቷን ትከለክዋለች።

አደፍርስ ያታለላት ትዝ እያላት የወለደችለትን ልጅ ጠላችው። በመንገድ ሲተላለፉ እንደሚያውቃት ሁሉ ፊቱን ሲያዞር በብስጭት ተቃጠለች። ተሻለን እንዲህ እያጠባች ስታየው «በመድከም» አሳባ ስንቱ ነው ከሚጠባ አፋ ጡትዋን ስባ ያወጣችው? ስንቱስ ነው የጡቶችዋን ጫፎች ግራዋ ጨፍጭፋ ውሃውን የቀባችው። ስንቱ

ነው ተሻለ ጨቅላ አፉን ጡት ሊጠባ ወደ ደረትዋ ሲያመጣ ለራስዋና ለእሱም ለመስሎሻል ያለችው? ፊቱን ከስክሶ ሲያለቅስስ ከት ብላ አልሳቀችም? (አለጋጋና ምስር፣ ገጽ 41)

ጡቱን የከለከለችው እናቱ በሌሎች ስሜት መጨቆን ደስታን ስለምታገኝ ነው። ተሻለ ደግሞ የዚህ ሰለባ ነው። ተራኪው ይህን ሰለባነቱን በግልፅ፣ “... ምኞቷ ሲደርስላት ኪሳራውን ለምን ልጇ ይክፈል?” ሲል እንሰማዋለን (አለጋጋና ምስር፣ ገጽ 41)። ስለሆነም የተሻለ የጨቅላነት “ሳይኮሴክሻል” ዕድገት ግንትሮሽ መጥባት ላይ የተመሠረተ ነው። እንደዚህ አይነት ግንትሮሽ በወጣትነትና በጎልማሳነት፣ አንድም መጥባትን የሚጠሩ ሰብዕናዎችን፣ አንድም ኃላፊነትን ለመሸከም ዝግጁ ያለመሆን ስሜትን እንዲያዳብር ያስገድዱታል (Frued፣ 1905)።

ተሻለ በመጀመሪያው ንዑስ ክፍል እንደጠቆምኩት የጎልማሳነት ሰብዕናው በአራተኛው አጨራረስ ተገልጧል፤ በሌላ ስም። በላይን የምናውቀው በማጨሰና በመጠጣቱ ነው። ሁለቱን የሚያደርጋቸው የመጥባት ግንትሮሹ የሚገኘው ከንፈሩ ላይ በመሆኑ ነው። ይህ እርካታን ከራስ አካል የመፈለግ ወይም በቴዎድሮስ ገብሬ “አፍ” ስጠቀም የ“ራስ ድሪያ” (Auto-eroticism)⁸ ውጤት ነው። “በላይ” ተራዛሚው የጨቅላነት “ሳይኮሴክሻል” ዕድገት ያስከተለበት የእነዚህ ሰብዕና ባለቤት ነው። ከላይ እንደጠቆምኩት ጡት ባግባቡ ሳያገኝ ሲቀር እርካታውን ወደ ጣት መጥባት ያዞራል። እርካታ ስለማያገኝበትም የመጀመሪያው የግንትሮሽ “ደመ-ነፍሳዊ ቦታ” (erotogenic zone) ከንፈሩ ላይ ይሆናል። በዚህም በወጣትነት አብዝቶ መጠጣትና ማጨስ በ“ደመ-ነፍሳዊው ቦታ” የራስን ድሪያ መፈፀም ነው።

ሌላው “ስጋዊ” ፍትወትን ማልዘቢያ ከሆኑት የ“auto-eroticism” መገለጫዎች አንዱ “ግብረ-አውናን”⁹ ነው (Freud፣ 1905፣ ገጽ 181-2)።

⁸ ይህ ያልተለመደ ፍትወታዊ ድርጊት ሲሆን “ደመ ነፍሳዊውን”(instinctual) ፍላጎት ወደ ሌሎች ሰዎች የሚመራ ሳይሆን ከራስ አካል እርካታን ማግኘት ወይም “ራስ ድሪያ” ነው (Freud፣ 1905፣ ገጽ 181)። “eroticism” የሚለው ቃል የተነጠቀው ከግሪክ ሚቶሎጂ ነው። ኢሮስ (Eros)፣ የጦር አምላክ የሆነው የአሬስ እና የፍቅር አምላካ የአፍሮዳይት ልጅ ነው። የሁለቱን ሰብዕና አቃይቤ የተወለደ በመሆኑ “አፍቃራ-ፍትወት” ነበር። በአማልክትና በሰዎች ላይ ቀስቱን በመስበቅ በፍቅር እንዲወድቁ አድርጓል። ባሁኑ ሰዓት “ፍትወታዊ ቅንዝር”ን (sexual libido) ያስተማስላል (Manser፣ 2009፣ ገጽ 150-151)።

⁹ ይህን ቃል የተገለገለኩት ከቴዎድሮስ ገብሬ “አፍ” ነጥቁ ነው። ቴዎድሮስ (2001፣ ገጽ 73) በግርጌ ማስታዎሻቸው ቃሉን ስለመጠቀም ሲናገሩ፣ “በራስ ድሪያ ወቅት ከሚከናወኑ ጉዳዮች መሃል አንዱ ዘርን የትም ማፍሰስ ነው። በዚህ ድርጊቱ የሚታወቀውን አውናንን ወስደን ሚናውን እናስፋውና ዘርን ከማፍሰስ ውጭ ያሉትን የራስ ድሪያ ሂደቶች ጭምር እንዲወክልን እናደርገው። እናም ድርጊቱ ‘ግብረ አውናን’ ወይም ‘ግብረውናን’ ተብሎ ይጠራ። ‘ይሁዳም አውናን’- ወደ ወንድምህ ሚስት ግባ፣ አግባትም፣ ለወንድምህ ዘርን አቁምለት አለው። አውናንም ዘሩ ለእሱ እንዳይሆን አወቀ፣ ወደ ወንድሙ ሚስት በገባ ጊዜ

ምናልባት “በላይ” የተቃራኒ ያታ ንደኛ የሌለው በዚህ ሰብዕና ወድቆ ይሆን? አይደለም። ይህ ፍላጎቱ በሌሎች ስቃይ ወደ መደሰት ስሜትና “ዘማዊነት” ስለተቀየረ እንጂ።

ያልተሰራበት ልጅነት ከተጎዱ ዐይኖች ጀርባ ትላፋላች። <በላነው> <ጠጣነው> <በ[...]> ከማለት ሌላ ምን ሊል ይችላል? (አለንጋና ምስር፣ ገጽ 67)።

ይህ በተራኪው የተነገረ ያልተሳካ የጨቅላነት ግንትሮሽ ያስከተለው የወጣትነት ሰብዕና ነው። ከመጠጣቱና ከማጨሱ በተጨማሪ ያበለጠገው “ዘማዊነት” ነው። <በ[...]> ሲል ከብዙ ሴቶች ጋር ያደረገውን ፍትወት ያመለክታል። ይህን የሚያስረግጥልን ከታሪኩ አስረጅ ወስደን እንመልከት።

እሱን ያጣጥሉት የነበሩ አስተማሪዎች እንደደከሙ ሁሉ ግድግዳ ተደግፈው መሬት መሬት ያያሉ። ኢምንት የሆኑ መስጲቸዎል። የሚያለቅሱ ወጣት ልጃገረዶች አሉ።

ከአፌ የወጣው ደም እንዴት የሚያምር ቀይ ነው። (አለንጋና ምስር፣ ገጽ 69) [አጽንኦቱ የእኔ ነው፣ *Italics* ከምንጩ]

በዚህ አስረጅ ውስጥ የተደበቀ ስዕላዊ ትረካ አለ። “የተዘጋ ቤት”፣ “የተዘጋውን ቤት ግድግዳ ተደግፈው የሚተክዙ የድሮ አስተማሪዎቹ፣ ያሁን ባልደረቦቹ”፣ “በተዘጋ ቤት ውስጥ የሚያለቅሱ ልጃገረዶች” እና “ከበላይ አፍ የሚወጣ የሚያምር ቀይ ደም”። “ደሙ”፣ አንድም ከበላይ አፍ የሚወጣና በሌሎች ስቃይ የመደሰት ትኩስ ስሜት ነው። ደሙ እንደሚያምርና እንደሚደሰትበት እሱ ይነግረናልና። አንድም የልጃ ገረዶቹ ድንግልናን የማጣት አካላዊ ፍሰት ነው፤ የብዙ ልጃገረዶች ደም። ከተጠቀሰው አስረጅ ቀጥሎ ከሚመጣው የታሪኩ ክፍል “እግር” እና “ይሮጣል” የሚሉ ጽንሰ ሃሳቦችን በመባያነት (as a motif) ወስደን ብንመረምር የተነሳውን ሃሳብ ያጸኑልናል።

ተሻለ የታለ?
የታለ ተሻለ?
ተሻለ በሩጫ ወደሚሄድበት ይሄዳል። ጉልበቱ አገጩ እስኪደርስ እግሩን እያነሳ ይሮጣል። (አለንጋና ምስር፣ ገጽ 69) [አጽንኦቱ የእኔ ነው]

ለወንድሙ ዘር እንዳይሰጥ ዘሩን በምድር ያፈስሰው ነበር። ይህም ሥራው በእግዚአብሔር ዘንድ ክፉ ሆነበት፤ እርሱንም ደግሞ ቀሰፈው (ዘፍ. 38÷8-10)። ይላሉ። እናም ጥምር-ቃሉ ሁሉንም የራስ ድሪያ ሒደቶች የሚወክልን ከሆነ ከ“masturbation” ይልቅ ለ“auto-eroticism” አቻ የሚሆንልን ይመስለኛል።

እግር “ፌቲሻዊ”¹⁰ አካል ነው። “ይርጣል” የሚለው የለዋጭ ዘይቤን¹¹ ሚና ይዞ የገባ ቃል ነው። ማኅበረሰቡ ከብዙ ሴቶች ጋር ፍትወት የሚፈፅም አባሉን “ተጓዥ ነው!”፣ “ይሄዳል!” ወዘተ. በሚሉ አባባሎች ሲገልፅ መስማት የተለመደ ነው። አንድም ይህን ቃል በበለጠ “አጽኖ” ለማቅረብ ጥቅም ላይ የዋለ ሊሆን ይችላል። አንድም ፍትወታዊነትን የሚገልፀውን ቃል የአገባብም ሆነ የፍች ሚና ነጥቆ የመጣና “ዋናውን” (original) ቃል ወደ “ተወካይነት” ያወረደ ሊሆን ይችላል። ንቁ ልቡና ከኢ-ንቁ ልቡና ጋር ያለውን “መሰናሰል” የገለጠም ነው። ይህን የፍች ሚናና ተሰናስሎ ይዘን ስንንዝ የበላይን በግብር “ዘማዊነት” ያስረግጥልናል።

ሌላው በተጓዳኝነት የሚነሳው የጨቅላነትና የወጣትነት ንቁና ኢ-ንቁ ልቡናዊ ርስትን የመጠበቅ ፍላጎት “መቃየት” ነው። ዝቅ ብለን እንደምንመለከተው፣ ተሻለ ወደ “ሥርዓተ ትእምርት” (symbolic order) ከመሸጋገሩ በፊት በእናቱና በእሱ መካከል ልዩነት እንዳለ አይረዳም፤ እንደመጀመሪያ የፍትወት ማደሪያውም አድርጎ ይወስዳታል። ወደ “ሥርዓተ ትእምርት” ደረጃ ሲሸጋገር ግን ትክክል እንዳልነበረ ይረዳል። ማኅበረ-ባህላዊ፣ መንፈሳዊና ግብረ-ገባዊ እሴቶች ከዘመድ ጋር የሚኖር ፍትወታዊ ፍላጎትን «ሕሩም» (taboo) እንደሆነ ያሳውቁታል። እናቱ የአባቱ “ርስት” እንደሆነችም ይገነዘባል። ይችን “ርስት” ከሌላ ወንድ ሲጠብቅ፣ በፈጠረችውም ግንኙነት ጥላቻን ሲሰንቅ እናስተውላለን። በተለይም ዳይሬክተሩን የሚጠላቸው የርስት ድንበሩን ስላፈረሱበት ነው። የሚከተለው አስረጅ ለዚህ ጥሩ ማሳያ ነው።

ማስታወቂያ

1. የዳይሬክተሩ መላጣ ያስጠላል። የብርቱካን ውሽማ ናቸው።
2. ቲቸር በላይ ሰካራም ናቸው። የኮታቸው ኪስ ተቀድዶአል።

• ፍርይድ *Fetishism*ን የመጀመሪያዋን የፍትወት ማደሪያ (Sexual object)፣ እናት፣ ምቹ ባልሆነ የአርካታ ማግኛ መተካት እንደሆነ ያስረዳል። እግር፣ ፀጉር፣ የታላሚዋ ቁራጭ ልብስ ወ.ዘ.ተ. ተተኪዎቹ የፍትወት ምንጮች ሊሆኑ ይችላሉ (1905፣ ገጽ 153)።

¹¹ ላካናውያን *Metaphor* የሚሉት ሲሆን የልቡና አስራሮችን ከቋንቋ ጋር አዛምደው በመመርመር ከፍርይድዳውያን “እመቃ” (condensation) ጋር አቻ አድርገው ተጠቅመውበታል። “ልጅነት” በቋንቋ አማካኝነት የሚበለፅግ ማንነት ሲሆን እጅግ የፀነኑና ኢ-ግብረ ገባዊና ኢ-ማኅበራዊ ፍላጎቶች፣ ማንነቶችና በጥቅሉ ሰርካዊውን ህይወት የ“ሚንቁ” የኢ-ንቁ ልቡና እስሶች ደግሞ ከቋንቋ አቅም በላይና በሰርካዊው የልሳን ተራክቦ ህያው የሚሆኑ ባለመሆናቸው በ“እመቃ” እና የ“ቅጅዎች ፍለሳ” (displacement) በሰርካዊው ህይወት ውስጥ ጎልጾታቸውን ያገኛሉ። ይህ ደግሞ በ“metaphor” እና “metonymy” የቋንቋ አጠቃቀሞች የሚሆኑ ነው። ላካን፣ *metaphor*ን ከ“እመቃ”፣ *metonymy*ን ደግሞ ከ“ቅጅዎች ፍለሳ” ጋር አጎዳኝነት የኢ-ንቁ ደሙ-ነፍሳዊ ፍላጎቶች ከሰርካዊው ሥነ ልሳናዊ የትዕምርት ሒደት ጋር እየለዘቡ የሚከሰቱባቸው ናቸው ብሎ እንደሞገተ ምሁራን ይናገራሉ (ምሳሌ፡- Thom፣ 2003፣ ገጽ 36፣ Grosz፣1998፣ ገጽ 98-101)።

3. የሆም ሩም ቲቸራችን ዐይናቸው በመሸዋረሩ ያስጠላሉ..... (አለንጋና ምስር፣ ገጽ 47)

በእነዚህ ሦስት ማስታወቂያዎች ከተገለፁት ግለሰቦች ውስጥ ተሻለ ጥላቻ ያለበት በሁለቱ ነው፤ በዳይሬክተሩና በሆም ሩም ቲቸሩ ላይ። ከእነዚህ ውስጥ ለምን እንደሚጠላቸው ምክንያት የሚያቀርበው ግን ለሆም ሩም ቲቸሩ ብቻ ነው፤ ዐይናቸው በመንሸዋረሩ። ለዳይሬክተሩ ያለው ጥላቻ ግን በምን ምክንያት እንደሆነ አልተገለፀም። ሁለቱ ተከታትለው የመጡ ዓረፍተ ነገሮችም ቢሆኑ ዝምድና የላቸውም። ይሁን እንጅ ምክንያት ያላቀረበው በሉፐር ኢጎ ተግዳሮት ይመስላል። “ለምን”? ቢሉ፣ ማኅበራ-ባህላዊው፣ መንፈሳዊውና ግብረ ገባዊው ስርዓት የሚከለክለው ከዘመድ ጋር የሚኖርን ፍትወት እንጂ ከ“ባዕድ” ጋር የሚደረግን አይደለም። ስለሆነም በዝምድና አለመኖር ምክንያት የእናቱ እና የዳይሬክተሩ “ፆታዊ ግንኙነት” ይደገፋል። በዚህም ምክንያት፣ ወዲህ መላጣውን የጠላበት የብርቱካን ውሽማ በመሆናቸው ነው ቢል ማኅበራ-ባህላዊና ግብረ ገባዊ እሴትን ያፈርሳልና አላለም። ወዲህ ደግሞ ርስትነቷ ለአባቱ በመሆኗና የርስትነት ድንበሩን ስላፈረሰ ጠልቶታል፤ እናቱንም ቢሆን ጠልቷታል። “እንዴት?” ቢሉ፣ እናትን ባደባባይ ማዋረድ በማኅበረሰቡ ዘንድ የተናቀ ቢሆንም ቅሉ ሲያዋርዳት እንመለከታለን (ውሽማ ይዛለች ብሎ)። ስለሆነም የዚህ ሥነ ልቡናዊ ቀውስ ለሁለቱ ዓረፍተ ነገሮች አገባባዊ መቃወስ ምክንያት ሆኗል። ባገባባዊ መቃወሱም የኢ-ንቁ ልቡና እስብ መገለጡን ልብ ይሏል።

እናቱ፣ አንድም ማኅበራዊ ቅቡል ያልሆነውን “ውሽማ መያዝ” በመፈፀሟ፣ አንድም ደግሞ ያባቱን ርስት በማፍረሷ ጠልቷታል፤ ከሃዲና የማትታመን አድርጎ ያስባታል። ይህ ከሃዲነቷ ደግሞ በአንድ ሚታዊ ለዋጭ ዘይቤ ታስሮ እንመለከታለን።

መልመጃ

1/ የዩኒቨርሲቲው ዳይሬክተር ለማዳ ውሻ አላቸው (አለንጋና ምስር፣ ገጽ 48)

በዚህ አስረጅ ውስጥ በመባያነት የመጣው ሚታዊ ዘይቤ ውሻ ነው። ውሻ በብሉይና በሐዲስ፣ በግሪክና በአፍሪካ ሚቶሎጂ የሚታወቀው የማኅበራ-ባህላዊና መንፈሳዊ እሴቶች “አፍራሽ” ድርጊቶች አስተማሳይ ሆኖ ነው። በብሉይና በሐዲስ ኪዳን ወደ አስራ ስምንት ጊዜ ተጠቅሷል። በሁሉም የክህደት፣ የዘማዊነት፣ የርኩሰት፣ የጭካኔ አስተማሳይ ነው። በኦሪት ዘዳግም (23÷18) እና በኢሳያስ (66÷3) ያለመታመንና የርኩሰት፣ በራዕይ (22÷15) የዘማዊነት፣ በምሳሌ (26÷11) እና በ2ኛ ጴጥሮስ (2÷22) ከስህተት ያለመማርና ወደ ነበረው ስህተት የመመለስ ምሳሌ ሆኗል። በግሪክ ሚቶሎጂም ከዚህ የተለየ እሳቤን ይዞ አናገኘውም። ቀናተኛዎን ሔራ (Hera) ዜውስ (Zeus) “ይሉኝታ የማታውቁ” (shameless) ሲል “ኅንቺ በላይ ውሻን የሚመስል የለም” ብሏታል። ሔራ በበኩሏ አርጤምስን

“የማታፍሪ” ስትል “Brazen dog” ብላ ስድባታለች። በ*Odyssey* ሄለን ራሷን “እምነት የለሽ” (Dog-faced) ስትል ተሰምታለች። ይህንን አጋሜምኖን ለማትታመነው ሚስቱ ክሌተምስትራ (Clytemnestra) ተጠቅሞበታል። በጊለኛው የግሪክ ዘመን (ከትሮይ ጦርነት በኋላ)፣ “ውሻ” በሚታወቅ “ዘማዊ” (prostitute) ለሚለው የተመረጠ ቃል ነበር (Ferber፣ 2007፣ ገጽ 60)። በምዕራብ አፍሪካውያን ማኅበረሰቦች (መንዴና ዳጎምባ)፣ “ውሻ”፣ የዘላለማዊነት መልዕክትን ከሰማዩ አምላክ ለሰዎች ተቀብሎ ሲመጣ በ“አፍቃሪ-ምግብነቱ” ምክንያት ያላደረሰና በሌላ እንስሳ (እንቁራሪቶች ተብሎ ይታሰባል) አስወስዶ መልዕክቱን በሞት የለወጠና የማይታመን ፍጡር ነው (Lynch፣ 2004፣ ገጽ 30)። በአመዛኙ፣ በሀገራችን አንዳንድ ማኅበረሰቦች ዘንድ ውሻ ሲከበር አናስተውልም። “ውሻ በጅራቷ ትጎዳለች”፣ “ውሻ በጨው አይቀምሳትም”፣ “ውሻ ቀንድ ልታወጣ ሄዳ ጆሮዋን ተቆርጣ ተመለሰች” ወዘተ. የሚሉ የውሻን ክብር ዝቅ የሚያደርጉ ምሳሌያዊ ንግግሮች አሉት።

ብርቱካን ተመስላ የምንመለከታት በ“ውሻ” ነው። “ውሻ” የሚለው ቃል ደግሞ የተጠቀሱትን ፍችዎች የሚጠራ ዘይቤ ነው። ስለሆነም በማኅበረ-ባህላዊውና ግብረ-ገባዊው ስርዓት የተከበረውን ርስት ያፈረሰች፤ ለባላ የማትታመን “ዘማዊ” መሆኗን የወከለ ነው። “ለምን ቢሉ?” ብርቱካን ባል ሳይሆን ውሽማ ነው ያላት። ይህ ደግሞ፣ በአመዛኙ፣ በማኅበረሰቡ ዘንድ (በተለይም ቴክስቱ በበቀለበት አዲስ አበባ) እንደ ዘማዊ የሚያሳይ ነው። ቴክስቱ የጠራውም የውሻ ፍች ከላይ የጠቀስኩትን ነው። ስለሆነም ተሻለ የዚህ ስርዓት ጠባቂ እንደመሆኑና ለአባቱ ያለው “ቅናት” ርስቱን የደፈረውንና ያስደፈረውን ሲንቅና ሲጠላ እንመለከታለን። ወዲህም ደግሞ ቅድመ ልሳን ወይም ቅድመ “ሥርዓተ ትእምርት” ጊዜ እናቱ የመጀመሪያ ታላሚ የፍትወት ማደሪያው (sexual object) በመሆኗ ኢ-ንቁ ልቡናዊ ቅናቱና ርስት ዕቀባው በራሱ ላይ ያርፋል። ስለሆነም የሁለቱ ልቡናዎችን ፍላጎት “መቃየጥ” ልብ ይሏል።

“አለንጋና ምስር”፣ “ኤዲፕሳዊ ቅገት” እና ፍቅጥ-ኢጎ¹²

The Oedipus complex is composed of a child’s sexual desire for the parent opposite sex and the related rivalry with and desired death of the parent of the same sex. (Shannon Sullivan, 2004, p. 198)

አስቀድመን የምናነሳው የ“ኤዲፕሳዊ ቅገት”ን እስብ ነው። ስያሜው የተሰጠው ከሶፎክሊስ “ንጉስ ኤዲፕስ” ትራጂዲ ተወስዶ በፍሮይድ ነው (Freud፣ 1900፣ ገጽ 109)። በትራጂዲው ውስጥ ኤዲፕስ የቴሲቢያዊው ንጉስ ላየስ (Laius) እና የዮካስታ (Jokasta) ልጅ ነው። ላየስ በልጁ እንደሚሞት በነቢይ ይነገረዋል። በዚህም አባቱ ልጁን ከከተማይቱና ከቤተ-መንግስቱ ርቆ እንዲያድግ ያደርገዋል። ይሁን እንጂ ልጁ ካደገ በኋላ ስለማንነቱና ከየትነቱ እርግጠኛ ባለመሆኑ፣ እንደ አባቱ ሁሉ፣ ነብዩን ያማክረዋል። ይህን ጥያቄውን ቢተው መልካም እንደሆነ፣ ባይተውና ወደሚነግረው የትውልድ ቦታው ቢሄድ ግን ዕጣ ፈንታው አባቱን ገድሎ እናቱን ማግባት እንደሆነ ይነግረዋል። አንድ ቀን ከቤቱ ወጥቶ ሲጓዝ በመንገድ ላይ የማያውቀው አባቱን፣ ንጉስ ላየስን፣ ያገኘውና ድንገተኛ ፀብ ይፈጠራል። ንጉስ ላየስንም ይገለጻል። በጉዞውም ወደ ቴሲቢያኖች ምድር ይደርሳል። የቴሲቢያ ታላላቆችም የጠየቁትን የ“ሲፊክስ” (Sphinx) ወይም የተረት አሞራ (ስለሞቱ ነፍሳት ዕጣ ፈንታ የሚናገር ነው) እንቆቅልሽ ስለፈታላቸው በጥበቡ ይማረካሉ። በአባቱ ወንበርም ያስቀምጡታል፤ የካስታንም እጅ መንሻ አድርገው ይሰጡታል። ከማያውቃት እናቱም ሁለት ሴት እና ሁለት ወንድ ልጆችን ይወልዳል።

ለቴሲቢያኖች ምስጢሩ በነብዩ አማካኝነት ሲገለጥ ንጉስ ኤዲፕስ በመፀዕት የራሱን አይኖች ነቅሎ ያወጣቸዋል፤ ከከተማይቱም ርቆ ራሱን በግዞት ማኖር ይጀምራል። እናቱም ራሷን ታጠፋለች። ኤዲፕስ ተፀዕቶ እናት ሀገሩን መልቀቁና በራሱ ላይ ግብረ አካላዊና ሥነ-ልቦናዊ ጉዳት ማድረሱ በአማልክትና በሰዎች “ሁሉን የመቻል ፍላጎት” ምክንያት የመጣ ነው። አንድም ወደ አማልክት ፍላጎት የ“መመለስ” እና ስህተቱ ነው ብሎ ካመነው የመውጣት (resignation)፣ አንድም ሁሉን የመቻል ኤዲፕሳዊ ፍላጎት ያስከተሉት ልቡናዊ ቀውስ ውጤት ነው። ዘመነኛ ፀሐፊዎችም

¹² ፍቅጥ ኢጎ የሚለውን ለአንግሊዘኛው *splitting of the ego* አቻዊ የፍች ሚናን እንዲነጥቅ አድርጌ ተገልግየበታለሁ። ። “ፍቅጥ” የሚለውን ቃል ኪዳነ ወልድ ክፍሌ ሲያፍታቱ፣ “መግመስ፣ መገመስ፣ አገማመስ፣ ግምሳት፣ ፍቅታት፣ ስብራት፣ ቁስል ...” ይሉታል (1948፣ ገጽ 731)። *splitting of the ego* የሚለው ጽንሰ ሃሳብ ደግሞ የኢጎን ሁለት ራሳቸውን ወደ ቻሉ ነገር ግን ተደጋጋፊ ወደ ሆኑ ክፍሎች መሰንጠቅ የሚመለከት ነው፤ ኢጎና ሱፐር ኢጎ ተብለው (Mijolla-Mellor፣ 2005፣ ገጽ 1647)። ይህ ከሆነ ደግሞ ሁለቱን ሐረጎች አቻ አድርጎ መጠቀም ተገቢነት አለው ብዬ አምናለሁ።

በተመሳሳይ ትራጂዲያዊና ሥነ ልቡናዊ ቀውሶች ላይ የተመሠረቱ ታሪኮችን ይፅፋሉ (Freud፣1900፣ገጽ 110)።

በዚህ ንዑስ ክፍል መግቢያ ላይ የጠቀስኩት የሱሊቫን ሃሳብም ይህን ሁነት ከልጆች አንጻር የተነተነ ነው። ሃሳቡን ወደ አማርኛ ስንገራው “ኤዲፕላዊ ቅዠት” በልጆች የተቃራኒ ጾታ ፍትወታዊ ምኞትና ለተቀናቃኙ/ጅ (ተመሳሳይ ጾታ) ሞትን በመናፈቅ/በመመኘት ላይ የሚዳብር ሰብዕና ነው” የሚል ይሆናል። በምልክታዬ በዚህ አይነት ታሪክ ከተዋቀሩ የአዳም ስራዎች ውስጥ “አለጋጋና ምስር” ላቅ ያለ ይመስለኛል። በዋና የታሪክ ባለቤትነት የተሳለው ልጅ ገፀ ባህሪ ፍሬው ነው። ፍሬውን በሦስት ከፍለን መመልከት እንችላለን፤ ቅድመ፣ ጊዜ እና ድህረ “ኤዲፕላዊ ቅዠት” ብለን።

ቅድመ-“ኤዲፕላዊ ቅዠት”

በዚህ ደረጃ ፍሬው በእናቱና በእሱ መካከል ልዩነት እንደሌለና አንድ እንደሆኑ ሲያስብ እንመለከታለን። የአንድነት ምንጭ የሆኑት ደግሞ የእናቱ ጡትና የእሱ አፍ ናቸው።

ስምዎ «ሉል» የተባለ --- አፍ መሃልና ምላስ ላይ እንደረጠበ ከረሜላ የሚልወሰወሱ፣ የሚያዳልጡ ፊደላት ያሉት ስም ያላት እናት ባለቤት እኔ ብቻ ነኝ (አለጋጋና ምስር፣ ገጽ 171)።
[አጽንኦት የራሴ]

በከረሜላ የተመሰለው የእናት ጡት ነው። የእሱ የእርካታ ምንጭም መጥባት ነው። ህፃኑ በአፉ፣ እናቱ ደግሞ በጡቶቿ አንድ ይሆናሉ። ፍሬውም እሱና እናቱ አንድ እንደሆኑ፣ ብቸኛ የእርካታ ምንጭ እንደሆነች፣ ይህቺ የእርካታ ምንጭም ከእሱ አካል የተለየች ሌላ ፍጡር እንዳልሆነች ይገነዘባል። እርካታው ከመጥባቱ ጋር ፍቅሩም እንዲሁ ይጠነሰሳል፤ ይኼ የጨቅላው የመጀመሪያ እና ንቁ ተግባር ነው። ከመጀመሪያ እርካታው ጋር የሚያስተዋውቀው ይኼው የእናቱን ጡት መጥባት ወይም ይኼን የሚተካ ነገር ነው (Freud፣1905፣ገጽ 181)።

ስለሆነም አፍ/ከንፈር የፍሬው “የፍትወታዊ ደመ-ነፍስ ብልት” ነው። ከረሜላው ተጨማሪ ጉዳይን እንዲያስተማስል የተመረጠ ይመስላል። ይህም ቀጣይ “ዕጣ ፈንታን” ነው። ከረሜላ ተመጥምጦ እንደሚያልቅ ሁሉ ይህ የእርካታ ምንጭ (ጡት) ቀጣይነት እንደሌለው የሚያሳይ ነው። ስለሆነም የፍሬው የመጀመሪያ የፍትወት ማደሪያ የነበረችው እናት ሌላ አካል (Other) እንደሆነች ወደ ‘ሚገነዘብበት ደረጃ ይሸጋገራል። ይህም በላካናውያኑ በቋንቋ አማካኝነት የሚፈጠርና የ“ሥርዓተ ትዕምርት” (Symbolic Order) ደረጃ ነው።

ጊዜ-“ኤዲፕሳዊ ቅገት”

ይህ ጊዜ በፍሮይድ ከ“Pleasure Principle” ወደ “Reality Principle”፣ በላካን ደግሞ ከ“Imaginary Order” ወደ “Symbolic Order” መሸጋገር ነው። በዚህ ደረጃ ከዲስ አካል በእናትና ልጅ መካከል ይገባል። እሱም አባት ነው። አባት የማኅበረ-ባህላዊ ስርዓቱ ወካይ (agent) ሆኖ ብቅ ይላል። (ላካን፣ 2013፣ ሮውሲሎን፣ 2005፣ ገጽ 1450፣ ባርከር፣ 2004፣ ገጽ 197) ለልጁ የማኅበረሰቡን ባህላዊና መንፈሳዊ ህግጋት እንዲያውቅ ያደርገዋል። ከእናቱ ይለዩዋል። “በእናቱ እና በጨቅላው መካከል የሚመጣው አባት ባህልንና ህግን/ሥርዓትን ይወክላል፤ ለእነሱም ምልክት ነው። ጨቅላውን ወደ ኤዲፕሳዊ ቅገት እንዲገባና እናቱ ከእሱ የተለዩ ሌላ አካል እንደሆነች ተገንዝቦ ራሱን በመነጠል የተለየ ግላዊ ማንነት (subjectivity) እንዲመሠርት ያስችለዋል” (Golan፣1979፣ገጽ 8)።

የፍሬው አባት ልጁን ወደ “ጊዜ ልሳን” ካሸጋገረ በኋላ መጀመሪያ የወሰደው በሀገራችን ልማድ ኃይማኖታዊና ባህላዊ ትምህርቶች በአንድነት ወደሚሰጡበት የቤተ ክህነት ትምህርት ቤት ነው። በዚህ ትምህርት ቤት የኃይማኖት ህግጋት፣ ማኅበራዊ ኃላፊነትን ስለመወጣትና ሌሎች ባህላዊ ስርዓቶችን ይማራል። አድርግ/ አታድርግ፣ እናት/አባት፣ ጽድቅ/ኩነኔ፣ ባል/ሚስት ... የኃይማኖታዊና ማኅበረ-ባህላዊ ስርዓቶች መቆሚያ ይሆናሉ። በዚህ ውስጥ ፍሬው ሚናውን ይለያል። በዚህም በመጀመሪያው ማንነቱ (እኔና እናቱ አንድ ነን የሚለውና የእርካታ ምንጩ እሷ ብቻ እንደነበረች የሚያስብበት) እና ከዲስ በሚተዋወቀው ዓለም መካከል በሚፈጥረው ግንዛቤ ምክንያት ልቡናዊ ቀውስ ይፈጠርበታል፤ ይህም ቀውስ ፍቅግተ-ኢጎ ነው።

ከባልዋ ጋር ተቀምጣ የምትደባብስ እናት ያለኝ እኔ ብቻ ነበርኩ።
ጠይምነትዋ የበግ ጥብስ የመሰለ፤ በመንገድ ላይ ጎረምሳ ገላምጦ
የሚያያት(«የፍሬው እናት ደስ ይላሉ አይደል?») የምትባል የእኔ
እናት ብቻ ናት። (አለጌጋና ምስር፣ ገጽ 171) [አጽንኦቱ የእኔ ነው]

በዚህ ጥቅስ ውስጥ ሁለት ሰብዕናዎችን እንመለከታለን። አንደኛው የመጀመሪያው አጽንኦት ያረፈበት ነው። ታሪኩ የቀረበው በኃላፊ ጊዜ የመሆንና የመኖር ግስ “ነበርኩ” በሚለው ነው። የቀደመው ጊዜ ሰብዕናው አብሮት እንዳለ የሚያጠይቅ ነው። ሁለተኛው ደግሞ በተከታዩ አጽንኦት የምናስተውለው እሱና እናቱ ሁለት የተለያዩ አካላት እንደሆኑ መገንዘቡን አንድም ከአንደኛ መደብ ወደ ሦስተኛ መደብ በመቀየር፣ አንድም ያሁን ጊዜ የመሆን ግስ “ናት”ን በመጠቀም ሲናገር፣ አንድም ቦታው የአባቱ እንደነበር መረዳቱን በመጀመሪያው አጽንኦት “ከባልዋ ጋር ተቀምጣ የምትደባብስ እናት” ሲል እንሰማለን። በዚህ ቅፅበት ፍሬው የ“ማጣት”

(Lack)¹³ ስሜትን ያዳብራል። ይህን ማንነት የፈጠረበት አባቱን እና መሠሎቹን ይጠላቸዋል፤ ይቀናባቸዋል። በጎረምቶቹና በ“ዶርዜው ሸማኔ”_ ላይ የሚያንፀባርቀውን የቅናት ስሜት ልብ ይሏል።

እናቴ የተነገረለት ታላቅ ቀሚስ አላት እዛው በሰፈራችን አንድ የዶርዜ ሸማኔ የተሰራ። ... እሱና አንዳንድ የነበሩ እንደሚናገሩት ከሽነ ትልቅ የዕረፍት ዳንሱን የደነሰው የእናቴን ቀሚስ መገንቢያ ሰርቶ የጨረሰ ዕለት ነው።

“ታዲያስ ወይዘሮ ሉል እንዴት አደረጉህ?” ሲሉት “የእሳቸውን መስራት ስምንተኛ ሚኒስትሪ እንደመፈተን በለው። መከራ ነው”

ለዚህ ሳይሆን ይቀራል ብዙ ልጆች በእናቶቻቸው ላይ ሸፍተው እንዳፈለጋቸው ሲሆኑ በእናቴ ስሜት የምገዛው? ማለቴ የቀሚስዎ ሽብሽብ በመብዛቱ እሱን ፈልፍዬ ወደ ውጭ ፀሐይና ብርሃንን፤ ጨረቃና ከዋክብትን የመሳሰሉ ነገሮችን በራሴ ዓይኖች ለማየት ያዳገተኝ?... እና የዚያ የምስር ወጥ ጠረን። (አለጋጋና ምስር፣ ገጽ 172) [አጽንኦቱ የእኔ ነው]

እዚህ ውስጥ አንድ ነገር አተኩራ አነሳለሁ፤ ስለ “ቀሚስ”። ቀሚስ ምንድን ነው? ማኅበረ ባህላዊ ትዕምርትነቱስ? ፍሬው ከቀሚሱ ውስጥ ለመውጣት የተቸገረው ለምንድን ነው? ፍካሬ ልቡናዊ ትዕምርትነቱስ ምን ይሆን? አበው “በጀግኔ” ግጥሞቻቸው ሲፎክሩ እንዲህ አሉ!

¹³ የሳካናውያን ጽንሰ ሃሳብ ሲሆን ጨቅላው ወደ “ጊዜ-ልሳን” (Symbolic Order) ሲሸጋገር የሚከሰት ነው። ጨቅላው አስቀድሞ እናቴና እሱ አንድ እንደሆኑና ልዩነት እንደሌላቸው (mother-child unity/wholeness) ያስባል። ይህን ደረጃና ማንነት *The Real/Need* ይሉታል። ሙሉ በሙሉ “ባዮሎጂካዊ” ማንነት ነው። ከዚህ የዕድገት ደረጃ ቀጥሎ የሚመጣው *Imaginary* ነው። ከዚህ ደረጃ ቀጥሎ አባት እናቴንና ጨቅላውን በማለያየት ወደ “ጊዜ-ልሳን” ያሸጋግረዋል፤ ሰብዕናውም በእናቴ “መኖር-አለመኖር” (Presence-Absence) ላይ ይወድቃል። በዚህ ቅፅበት ጨቅላው ከመጀመሪያ የፍትወት ማደሪያውና የእርካታ ምንጩ በመጠላቀቅ የ“ማጣት” ስሜትን ያዳብራል። ይህ የ“ማጣት” ስሜት ደግሞ ለሁሉም አይነት ምኞቶች (desires) ምንጭ ይሆናል። የጨቅላው የማጣት ስሜት በሦስት “ቅጦች” (Modes) ህያው ይሆናል። የመጀመሪያው «መሳቀቅ» (frustration) ነው። ጨቅላው እናቴ የ“ወንድ ብልት” (Penis) እንደሌላት ሲያውቅ የሚደነግጥበትና አማራጭ የእርካታ ምንጭ እንደሌለ የሚያስብበት ነው። ሁለተኛው “ግላዊነት” (Privation) ሲሆን ባዮሎጂካዊ ማንነትን የማጣት ስሜት ነው። የቀደመው የ“እናት-ጨቅላ” አንድነት ስለማይኖር እሷን የማጣት ቅጥት ነው። ሦስተኛው *castration* ሲሆን ማጣቱን ከ«ሕሩም» (taboo) ጋር የሚያቆራኝበት ነው። ይህንም በሚከተለው የተሰናዳ ቀመር መጠቅሰል ይቻላል። *Jouissance*₁ - *Symbolic -Jouissance*₂ ። *J*₁ በጨቅላው እና እናቴ መካከል ጣልቃ የሚገባ ካሳል የሌለበትና ጨቅላው አንድ “wholeness” የሚያስብበት ነው። *J*₂ በ«ሕሩም» አማካኝነት የተከለከለችውን እናቴን ምናባዊ ምስል ሰጥቶ የሚደሰትበት (Fantasize የሚያደርግበት) ነው። ስለሆነም ማኅበራዊ-ልቡናዊና ግብረ-ገባዊ እሴቶች ይህን በራስ ስቃይ የመደሰት (masochism)ና የመጀመሪያ የእርካታ ምንጭ የነፈገችውን ለመበቀል ሲባል የሚደረግን በሌላ ስቃይ የመደሰት ስሜት (sadism) ስለሚቃወም ጨቅላው ሌላ የእርካታ ምንጩን ለመተካት ይናውቃል። ይህም *Desire = Need - Demand* የሚለውን ቀመር ይሰጠናል (Fink፣ 1995፣ ገጽ 54-60፣ Golan፣ 2006፣ ገጽ 59)።

ልክህ ስደደኝ ዳገት ለዳገት
ይገጠው ልመለስ ቀሚሱን ከማጀት¹⁴

ቴክስቱ በሚጠራው ማኅበረሰብ ውስጥ “ቀሚስ” የሚሰጥ ትዕምርት ነው። “አባዊ ሥርዓት” (patriarchal rule)ን በሚከተል በዚህ ማኅበረሰብ ውስጥ “ማጀት” የ“ሴት ስራ” የሚከናወንበት፣ ለሴቶች የቆመ ትዕምርትም ነው። በፋክራው የተላለፈውም መልዕክት የባልን ልብስ ሳይሆን ሚስቱን በጀግንነቱ ልውሰድበት የሚል ነው። “ቀሚስ” የሴትነት መገለጫ ነው። ግብሩ አንድም የተፈጥሯዊ ሴትነትን፣ አንድም ማኅበረሰቡ ባበጀው ሥርዓት የበታቸነትን መግለጥ፣ መስበክ፣ መዘመር ነው። በዚህ አገባብ ደግሞ የ“ሴትነት” ስብታዎን መውሰድ፣ “ሴትነቷን መስራት” የሚል ፍች አለው። በኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር የተዘጋጀው የአማርኛ መዝገበ ቃላት ደግሞ ቃሉን ካፍታታባቸው አንዱ፣ “በቅዳሴ ጊዜ ከሌሎች ዲያቆናት ይልቅ ዋናውን የመሪነት ቦታ ይዞ የሚቀድሰው ዲያቆን (ገባሬ ሰናይ ዲያቆን)” ይላል (1993፣ ገጽ 167)። ስለሆነም የቀሚሱ ትዕምርትነት ሥነ ልቡናዊ እይታ አንድም ከሁሉም በላይ የእናቱ ባለርስት የሆነው አባቱን ያስተማሳል፤ እንደ ዲያቆኑ ሁሉ። አንድም እንደ ባህሉ ሁሉ ቀሚስ ሚስትነትን ያስተማሳል። “ለምን?” ቢሉ፣ “እናቱ የተነገረለት ታላቅ ቀሚስ አላት” ሲል በትዕምርታዊነት ቀሚስ የወንድ ባለርስትነትን ከጠቆመና ባለርስቱ አባቱ ከሆነ፣ ፍሬው እናቱ አባቱን እንዴት እንደገለፀችው ሲናገር የምንሰማበት የታሪኩ ክፍል፣ “ከዘመቻ እንደመጣ አባቱን ስታየው እናቱ ያኔ ባለትዳር ናት ኅምላላነቱ ማርኮክት ትዳሯን ትታ ቤቱ ገባች” ይላልና (*አለንጋና ምስር፣ ገጽ 176*)። የ“ቀሚሱ ታላቅነት” ከ“አባቱ ኅምላላነት” ጋር እንደሚዛመድ ልብ ይሏል።

ስለሆነም፣ ወዲህ ከዚህ ያባቱ ከሆነው ርስት መውጣት አለመቻሉና ቦታው በአባቱ መያዙ፣ ወዲህ ደግሞ አዲስ በተዋወቀው ዓለም ምክንያት፣ ፍሬው፣ አንድም የመጀመሪያ የፍቅርና የፍትወቱ ማደሪያ የሆነችውን ርስቱን ከእሱ ጋር ለማቆየት፣ አንድም ይህ ስራ በማኅበረሰቡ ዘንድ “ሕሩም” (taboo) ነው በሚለው አዲስ ሰብዕናው መካከል በሚፈጠር ፀፀትና ሐዘን ሥነ ልቡናዊ ግጭት ሲፈጠርበት እንመለከታለን። በዚህም ምክንያት የልቡና ፍቅዳት ይፈጠርበታል። አስቀድሞ የነበረው ማንነት በሚይዘው ጠንካራ አቋም ምክንያት «*ሜላንኮሊክ ኢጎን*» (*melancholic ego*) ያዳብራል። ይህም የ«ምናባዊ ምኞት» (*fantasy*) ሰብዕና ባለቤት ያደርገዋል። ይህ ሰብዕና፣ “ሜላንኮሊያ ኢጎ”፣ አንድም በራሱ ላይ ስቃይን በመናፈቅና በማድረግ፣ አንድም ለእናቱ ሃሳባዊ ምስል (*ideal image*) በመስጠት መደሰት፣ አንድም ያጣውን የሚሞላለት መመኘት ነው።

¹⁴ ምዕራብ ጎጃም፣ ደጋ ዳሞት የሰማሁት።

Freud’s claim that melancholia is a sadistic expression of revenge against a lost object will hence also be certainly interrogated [...] first, that in melancholia a strong attachment to an object is transformed in to an identification with the object on the part of the ego; and second, that the ego is there up on beset by the super ego, which assails, berates and fortunes it. Revenge, in other words, takes the form of an attack on the ego that now, through identification, has come to resemble the lost object, with the latter the proper target (Zakin, 2004, p. 78).

ዛኪን የፍርይድን ሃሳብ ባብራሩበት በዚህ ጥቅስ ውስጥ፣ “ሚላንኮሊያ” የመጀመሪያዋን የፍትወት ማደሪያ አካል የመበቀል ምኞትና በዚህም የመርካት ደስታ ነው። በቀሉ በኢጎ ላይ የሚቃጠና በእናት ምኞት ላይ የሚመሰረት በመሆኑ ከሌላ የሰብዕና መዋቅር (ሱፐር ኢጎ) ወቀሳ ይደርስበታል። በዚህም ያጣትን የመጀመሪያ የፍትወት ማደሪያ ተመሳሳይ “ተፈጥሯዊ”ና ማኅበራዊ ሚና ባላት የፍትወት ማደሪያ ይቀይራል። የመጀመሪያዋን የፍትወት ማደሪያ ማጣት እኔነትን የማጣት ልቡናዊ ቀውስ ይፈጥራል። ስለሆነም ሰብዕናው በ“ምናባዊ ምኞት” የተሞላና ምኞቱም ከላይ የጠቀስኳቸውን ፍላጎቶች በመፈፀምና በመመኘት (በራስ ላይ ስቃይን መናፈቅና ማድረግ፣ ለእናት ሃሳባዊ ምስል (ideal image) በመስጠት መደሰት፣ ያጣውን የሚሞላለት መመኘት) ላይ የሚዳበር ይሆናል። ይሁን እንጂ ከዚህ የሰብዕና አይነት ለማውጣት የሚተጋ ሌላ የሰብዕና መዋቅር አብሮ ይዳብራል፤ ሱፐር ኢጎ።

ድኅረ-“ኤዲፕላዊ ቅዠት”፣ ቀይ ባህርን መሻጸ¹⁵

ሱፐር ኢጎ መንፈሳዊና ማኅበራዊ ስራዓቶችና እሴቶች እንዲከበሩ የሚተጋ የሰብዕና መዋቅር እንደመሆኑ በራስ ላይ የሚደረግን ስቃይና በእናቱ ሃሳባዊ ምስል መናወዝን፣ ከእነዚህም አርካታ መፈለግን፣ ይቃወማል። እናቱ “የተከለከለች” ተፈላጊ ናትና። ስለሆነም፣ ይህ የሰብዕና መዋቅር ሌላ ዘዴ በማምጣት የልቡና ፍቅግትን ይታደጋል። “ሚላንኮሊያ”ን ወደ ጥልቁ የልቡና ክፍል በመግፋት ከሰርካዊነቱ ይጋርዳል። ይህ ይዘት የሚመጣው ዘዴ ለባህሉ፣ ለማኅበራዊ ሥርዓቶች እንዲሁም ለመንፈሳዊ ልዕልና

¹⁵ እስራኤላውያን ቀይ ባህርን ሲሻገሩ፣ አንድም ከጎላቸው የተከተሏቸውን ፈርአናውያን በረዳቸው እግዚአብሔርና በመሪያቸው ሙሴ አማካኝነት ባህር ውስጥ ጥለዋቸዋል። አንድም ከተሻገሩ በኋላ ወደ ኋላ እንዳያስቡና እንዳይመለሱ ቀይ ባህር ወደ ነበረበት ቦታ ተመልሶ ተጋርዶባቸዋል (ዘፀአት፡14÷11-31)። ይህን አስተማሪነት በዚህ ቱክስት ስናዘልቀው በአባቱ መሪነት ከአይታሰቡና ፀረ-ማኅበረ-ባህላዊ የሆኑ እስሶች ከፍሬው ንቃተ ልቡና ተሰውረው ወደ ኢ-ንቁ ልቡና መሄዳቸውንና በ“censorship” መጋረዳቸውን ልብ ይሏል። በየኔታም መሪነት።

የሚቆሙ ጉዳዮችን ለግራቱ ማምለጫ እንዲውሉ ማድረግ ነው (Zakin፣ 2004፣ ገጽ 101)። ስለሆነም አዲስ ተኪዎችን መለየት ዋና ተግባሩ ነው። ይህ አዲስ ሰብዕና እና የግንባታ ሒደት ጨቅላውን ባለፈው ማንነቱ ተፀዕቶና አዝኖ ማኅበራዊ-ባህላዊና ግብረ-ገባዊ ስርዓቶች በሚፈቅዱት ላይ ሰብዕናውን እንዲመስርት የሚያደርግ ነው። ይህ አዲስ የሰብዕና መዋቅር በሐዘንና በፀፀት ላይ በመመስረቱም «ሞርኒንግ ኢጎ» (mourning ego) ይባላል። ዛኪን (2004) እንደሚያስረዱት፣ ይህ ኢጎ ከ“ዓለሙ” ጋር አዲስ ግንኙነት የመፍጠርና ያጣውን ማኅበራዊ ቅቡል በሆኑ ጉዳዮች የመተካት ሒደት ነው።

Mourning inaugurates a psychic activity intent on working through the loss in order to reestablish a relation to the world of others; through a process of hyper cathexis and detachment the libido arduously labors until it has withdrawn its libidinal cathexes and freed itself from object, there by reestablishing a coherent ego identity capable of interacting in and with the world (Zakin, 2004, p. 83).

ስለሆነም ይህ አይነቱ ማኅበራዊ ቅቡል የሆነ፣ ጤናማና ልቡናዊ መረጠሽ የሌለበት የመጀመሪያ የፍትወት ማደሪያን በሌላ የመቀየር አቅም ሲኖረው፣ ልጁ ማኅበራዊነትና የተረጋጋ ልቡናዊ ማንነት እንዲኖረው ያደርጋል።

ፍሬው ካለበት የ«ሜላንኮሊክ ኢጎ» ወጥቶ እንመለከታለን። በአንድ በኩል የእናቱን ምትክ መንበረን ይወዳጃል፤ በሌላ በኩል ደግሞ ማኅበራዊነታቸው ከፍ ወዳሉ ስራዎች ያስቀይሳል (sublimate ያደርጋል)፤ ትምህርትና ኳስ ጨዋታ።¹⁶ ፍሬው እንደሚነግረን (አለጌጋና ምስር፣ ገጽ 179-80)፣ ከመንበረ እና ሌሎች አስር ጓደኞቹ ጋር ቀበና አጋም ሲለቅሙ ከዋሉ በኋላ እነሱ በማያውቁት ሁኔታ እሱና መንበረ ወደ ኋላ ይቀራሉ። ድረያቸውንም ያለ ኃፍረት ይፈፀማሉ። ምንም እንኳ ተተኪ ያላትን ቢያገኝም በኢ-ንቁ ልቡናው ውስጥ የተሰወረው ፍላጎቱና ማጣቱ ሁለቱ ፍትወታዊ ፍላጎታቸውን በሚከውኑበት ቅፅበት በተምሳሌት ሆኖ ብቅ ይላል። “ጎናችን አንድ የተረገመች ላም ጥላው የሄደች ገና ትኩስ የሚጤስ እበት አለ --- እሱ እዛ ጋ ነው። ዛሬ ትዝ ይለኛል። ለመደራረግ እየለፋን ነበር።” (አለጌጋና ምስር፣ ገጽ 180)። ያቺን የመጀመሪያውን የፍትወት ማደሪያውን አካል ያስባታል። “ዛሬ” ሲል “በሚደራረግበት” ቅፅበት ያለውን

¹⁶ “ደሙነፍሳዊ” (instinctual) ግራቶችን ከንቁ ፍትወታዊ ዓላማቸው ማኅበራዊ-ባህላዊ ልሂቅና ወዳላቸው ኩነቶችና ድርጊቶች የመለወጥ ሂደት ነው። የሚለወጡት ግን ግራቶች (drives) ሳይሆኑ ፍትወታዊ ዓላማዎች (sexual objectives) ናቸው (Golan፣ 2006፣ ገጽ 141)። Terry Eagletonም የተጨቆኑ ፍላጎቶችን ለመበቀል የሚደረግ እርካታን የማላቅ [እብደት] እንደሆነ አትተዋል (2008፣ ገጽ 132)።

ጊዜ ነው። “ጥላው የሄደችው ገና ትኩስ የሚጤስ እበት” ሲል ያልነጠፈ፣ ተደብቆ የሚብላለና ለመፈንዳት የሚናፍቅ ምኞቱን፣ “የተረገመች” ሲል ላጣት አካል ያለውን ኤዲፕሳዊ ጥላቻና በቀል የሚገልጽ ነው።

የፍሬው የ“ኤዲፕሳዊ ቅዠት” ግንትሮሽ ከሚገለፅባቸው ማኅበራዊ ቅቡል ጉዳዮች አንዱ “ኪስ አበደች” መጫወት ነው። ኪስን መጠለዝ እጅግ የሚደሰትበት ነገር ነው። “ለእኔ በመልካም አመታት በእግር ከተጠለዘች ኪስ የበለጠ የሚያምር ነገር አልነበረም” (አለንጋና ምስር፣ ገጽ 180)። በፍሮይድ መከራከሪያ እግር የመጀመሪያ የፍትወት ማደሪያ አካል ተተኪ ነው (1905፣ ገጽ 153)። ፍሮይድ እንደሚለው ከእስቦችና ንግግሮች ጋር ትዕምርቶችን አዛምዶ ግንትሮሽ ያስከተለውን ፍትወታዊ አካል መመርመር የተሻለ ዘዴ ነው። ምክንያቱም እነዚህ ትዕምርታዊ የኢ-ንቁ ልቡና እስቦች ሲገለጡ እንኳ ግለሰቡ ራሱ አያውቅም። በተለይም የእግር “ፊቲቨነት” ሚታዊነት እንዳለውና በልበ ሙሉነት መመርመር የሚያስችል እንደሆነ ይመክራሉ (ፍሮይድ፣ 1905)። ኪስን በእግር ከመጠለዝም ባሻገር፣ ፍሬው እግሩ የፍትወታዊ ፍላጎቱ ማንፀባረቂያ እንደሆነ እንመለከታለን። “መሬት በእግራ እየመታሁ ቀርባ እንዳታናግረኝ ልርቅ እዳዳለሁ” (አለንጋና ምስር፣ ገጽ 182)። መሬት በእግር መምታት ምንድን ነው? ይህ ድርጊት ከላይ እንዳልኩት “ፊቲቫዊ” ነው። ኪዳነወልድ ክፍሌ “መሬት”ን ምድር በሚል አምድ ስር “የቦታ፣ የርስት፣ የመንግስት፣ ክፍለ፣ ሀገር፣... የሰው፣ ባህርይ፣ ስጋ፣ ዐፈር፣ መሬት...” በማለት ያፍታታሉ (1948፣ ገጽ 578)። “መሬት” በሁሉን ቻይነቷ እናት ትመስልባታለች፤ ብዙውን ጊዜም በእንስት ጾታ ትጠራለች። የፍሬው መሬትን መምታት፣ አንድም ፍትወታዊ እርካታን ማግኛ ኢ-ንቁ ልቡናዊ ግፊት፣ አንድም ወደ ጥልቁ የልቡና ክፍል የተወረወረው ድብቅ ፍላጎት በሱፐር ኢጎ ላይ ያስቀረው የጥላቻና የቅናት ስሜትን እንዲሁም በቀልን የመግለጥ፣ በሰዎች ስቃይ የመደሰት፣ የአጸፋ ስልት ነው። ስለሆነም “መሬት” የ“አባዊ ለዋጭ ዘይቤ” (paternal metaphor) ሚናን ይዞ የገባች ቃል ናት፤ የፍሬውን የ“እናት ምኞት” (mother desire) ለመወከል የመጣች። ለዚህ ጉዳይ ላካን (በFink፣1995፣ገጽ 54-56 እና Thom፣ 2003፣ ገጽ 67 ውስጥ እንደተብራራው) የሚከተለውን ቀመር አስናድቶለታል፡

Name-of-the-Father

Desire of the Mother

ይህ ቀመር የ“መወክል ተሰናስሎ” (Signifying Chain) ጣጣ ነው። “አባዊ ሀግጋትን” (Name-of-the-Father)ን “S₂” እናትን መመኘት (Desire of the Mother)ን ደግሞ “S₁” ብለው ሲያስረዱ፣ የፍች ሚናው የሚወድቀው በ“S₁” እና “S₂” መጠራራት ላይ እንደሆነ በመሞገት ነው። “S₂” የ“አባዊነት” (Paternal) ፋይዳ ይዞ ቢመጣም ቅሉ ጠሪው ግን የኢ-ንቁ ልቡና ምኞት

የሆነው “S₁” ነው፤ ከሰርካዊነቱ ይልቅ ትርጉሙ በ“ሜታፈርነቱ” ላይ ይወድቃልና። “S₁” “ሕሩም” በመሆኑም የሚገለጠው በ“S₂” ተወክሎ ነው። ስለሆነም በዚህ ታሪክ ውስጥ “መሬት” በሰርካዊ ፍቺዎች የገባች አይደለችም፤ የፍሬውን እናት ወክላ የመጣች እንጂ።

ማጠቃለያ

የአዳም ረታ የብዕር ትባት ውጤት በሆኑት “ዘላን” እና “አለንጋና ምስር” “ልጅነት” የ“ደሙ-ነፍሳዊ” ማንነቶችና የማኅበረ-ባህላዊ ሥርዓቶች መጎራብቻ ሆኗል። በ“ዘላን” ውስጥ ልጅ ሆኖ የተሳለው ገፁ-ባህሪ የወላጅ የ“ልቡና” መታወክና የ“ሣቃዩ ፍለሳ” ኢ-ንቁ ልቡናዊ ግፊት የአጸፋ ታላሚ በመሆኑ የመተው/የመጣል እና የመከዳት ፍራቶችን እንዳዳበረ ተመልክቷል። ይህም ማኅበራዊ ሚናውን የሚወጣ እንዳልሆነና እንደማይሆን ደግሞ በ“ፀሐይ መጥለቅ” ተመስሎ እንደቀረበ ተመልክቷል። ስለሆነም “መጥፎ-ዕድል”ና ማኅበራዊ-ፍንገጣ (መጠጣትና ማጨስ) በልጅነት የተመሰረቱና ወደ ወጣትነትና ጎልማሳነት የተራዘሙ ሰብዕናዎች እንደሆኑም ትንታኔ ተሰጥቶባቸዋል።

የጨቅላነት “ሳይኮሌክሻል” ዕድገት ጽንሰ ሃሳቦች በግልፅ የተመለከቱበት ታሪክ እንደሆነም ተተንትኗል። ለዋና ገፁ-ባህሪው፣ ተሻለ፣ የእናቱ በእሱ ሲቃ መደሰት ለግንትሮሹ መንስኤው ሲሆንም ተመልክተናል። ግንትሮሹ መጥባት ላይ የተመሰረተ እንደመሆኑ “የራስ ድሪያ አካለ”ም ከንፈሩ ነው። በቀሪ ህይወቱም ድሪያዎቹን ከከንፈሮቹ ሲፈልግ እንደምንመለከትና ይህን ድሪያ ለማሳካት ማኅበራዊ-ፍንገጣ በማድረግ እንደሚያጨስና እንደሚጠጣ ተተንትኗል። ግንትሮሹ ያስከተለበት ራስ ድሪያም ብቻ ሳይሆን በሌሎች ስቃይ መደሰት ነው። በሌላ በኩል የእናቱን የ“ሴትነት” ድንበር የሚያፈርሱትን ሲጠላ እንመለከታለን። ይህም በሁለት መልኩ የመጣ እንደሆነ፣ አንድም የእሱ የመጀመሪያ የፍትወት ማደሪያ በመሆኗ ምክንያት ከኢድ በሚመጣ ግፊት፣ አንድም ወደ ማኅበራዊው ስርዓት ሲሸጋገር ያወቃትን የአባቱን ርስት የመጠበቅ ንቃት ነው። ሁለቱም ግን ድንበር ተበጅቶላቸው የመጡ ሳይሆኑ ባንድ ላይ ተዋህደው የተከሰቱ ናቸው።

በ“አለንጋና ምስር” ደግሞ ልቆ የታየው “ኤዲፕሳዊ ቅገት” ሲሆን ዋና ገፁ-ባህሪው፣ ፍሬው፣ በ“ኤዲፕሳዊ ቅገት” ፍሮይዳዊ እስብ ላይ ተመስርቶ እንደተሳለና በታሪኩ ውስጥ ቅድመ፣ ጊዜ እና ድኅረ “ኤዲፕሳዊ ቅገት” እስቦች እንደሚስተዋሉም ተመልክቷል። በጊዜ “ኤዲፕሳዊ ቅገት” ሁለት ሰብዕናዎች (melancholic ego/ideal ego እና mourning ego/ego ideal) ይበለፅጋሉ። እነዚህ እሳቤዎች የፍሬውን ልቡና ለመቅረፅ ያገለገሉ ናቸው። አስቀድሞ በነበረው እና አዲስ በሚተዋወቀው “ዓለም” ምክንያት

የተፈጠረው ቅዠት በሱፐር ኢፖ ልዕልና ተጠናቆ ፍሬው ከ“ዓለሙ” ጋር አዲስ ግንኙነት እንደመሰረተ ተመርምሯል። አንድም ፍትወታዊ ፍላጎቱን ከእናቱ ማኅበረ-ባህላዊው ሥርዓት ወደ ሚፈቅደው እንዳዞረ፣ አንድም “ምናባዊ ምኞቱን” ማኅበራዊነት ወዳላቸው ኳስ ጨዋታና ትምህርት እንዳስቀየሰ (sublimate እንዳደረገ) ተጠናቋል። የእግር ፍሬይዳዊ “ፊቲሻዊነት”ም የተቀመረ ሃሳብ እንደሆነ ተትንትኗል።

በአጠቃላይ አዳም በታላሚ ቴክኖቶቹ ሥነ ልቡናዊ ጽንሰ ሃሳቦችን እያለመደ እንደሚፀፍ፣ እነዚህን ጽንሰ ሃሳቦች ለማልመድ ባህላዊና ሚታዊ አስተማሪዎችን እንደ ኪናዊ “ተውህቦ” ማላቂያ እንደሚጠቀም፣ የሚሰላቸው ልጅ ገፀ-ባህሪያትም የኤሪክሰንን “ማኅበረ-ልቡናዊ” እና የፍሬይድን “ሳይኮሌክሻል” የዕድገት ደረጃዎች በ“አፍራሽ” ጎኑ የሚያጠናቅቁ እንደሆኑ ለማወቅ ተችሏል። ይህ የዕድገት መታጎልና አሉታዊ መሆን ከአሳዳጊ ማንነት የሚመጣና ሰብዕናቸውም በዚህ ላይ የተመሰረተ እንደሆነ ይታሰባል። ስለሆነም፣ ልጆቹ “ማኅበረ-ባህላዊ ፍንገጣ” የሚስተዋልባቸው፣ ለማኅበራዊ ኃላፊነቶች ብቁ ያልሆኑ፣ በራሳቸውም ሆነ በከባቢያቸው የማይተማሙት እንደሆኑና የቀቢፀ-ተስፋ፣ ብቸኝነትን የመምረጥና የበታችነት ስሜቶች የሚስተዋሉባቸው፣ እንዲሁም የጨቅላነት ግንትሮሻቸውን ወደ ተለያዩ ማኅበራዊ ቅቡልና “ውጉዝ” (ራስ ድራያ) ወደ ሆኑ ጉዳዮች ያስቀየሱ (sublimate ያደረጉ) ናቸው።

በንባቤ እንዳስተዋልኩት፣ የአዳም ረታ ልቦለዶች ገና ለተለያዩ ጥናቶች ክፍት የሆኑ ይመስሉኛል። በቴክኖቶቹ ውስጥ ታሪካዊ ክስተቶች፣ እጅግ የገነኑ ማኅበራዊ ጉዳዮችና ስዕል ሰርካዊ ናቸው። ስለሆነም፣ ሥራዎቹን ከ“ባህል ጥናት”፣ ከሥነ ማኅበረሰብ እና ከ“ታሪክ” አንጻሮችን አልምደው፣ እንዲሁም ከሌላኛው ኪን፣ ከስዕል ጋር አዛምደውና የጋራ የሚሏቸውን ኪናዊ ጉዳዮች መስርተው ቢያጠናቅቁ አዋጭነታቸው ላቅ ያለ ይመስለኛል። እነዚህ ሁሉ ጉዳዮች የታመቁባቸው ከሆነ ደግሞ ከሁሉም በተሻለ በይነ ዲሲፕሊናዊ ጥናት ይበጃቸዋል የሚል እምነት አለኝ።

ዋቢ መጽሐፍት

ቴዎድሮስ ገብሬ (2001):: በይነ ዲሲፕሊናዊ የሥነ ጽሑፍ ንባብ። አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።
የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር (1962):: መጽሐፍ ቅዱስ የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጽሐፍት። አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት።
የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር (1993):: የአማርኛ መዝገበ ቃላት። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።
አዳም ረታ (2004):: አለጋጋና ምስር። አዲስ አበባ፣ ርኅሶት አታሚዎች።

ኪዳነ ወልድ ክፍሌ (1948):: መጽሐፈ: ሰዎስው: ወግስ: ወመዝገብ: ቃላት: ሐዲሶ: አዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት::

Baldick, Ch. (2001). *Oxford Concise Dictionary of Literary Terms*. Oxford: OUP.

Barker, Ch. (2004). *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*. London: SAGE Publications Ltd.

Bocock, R. (2002). *Sigmund Freud*. Rev. ed. New York: Routledge.

Cavallaro, D. (2001). *Critical and Cultural Theory: Thematic Variations*. London & New York: The Athlone Press.

Eagleton, T. (2008). *Literary Theory: An Introduction*. Ann. Ed. Minnesota: UMP.

Erickson, E. (1959). *Identity and the Life Cycle*. New York: International University Press.

Erickson, E. (1963). *Childhood and Society*. London: W.W. Norton & Co Inc.

Ferber, M. (2007). *A Dictionary of Literary Symbols*. 2nd ed. Cambridge: CUP.

Fink, B. (1995). *The Lacanian Subject: Between Language and Jouissance*. New Jersey: PUP.

Freud, S. (1900). *The Interpretation of Dreams*. (3rd ed.) Trans. Abraham Arden Brill (1913). New York: Macmillan.

Freud, S. (1905). *Three Essays on the Theory of Sexuality*. Trans. James Strachey. (1962) New York: Basic Books. (Reprinted in 2011)

Golan, R. (2006). *Loving Psychoanalysis: Looking at Culture with Freud and Lacan*. London and New York: Karnac.

Grosz, E. (1998). *Jacques Lacan: a Feminist introduction*. London and New York: Routledge.

Guerin, L. et al. (2005). *A Handbook of Critical Approaches to Literature*. 5th ed. New York: OUP.

Habib, R. (2005). *A History of Literary Criticism: from Plato to the Present*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Jakobson, R. and Halle, M. (1956). *Fundamentals of Language*. Mouton: Co.'s-Gravenhage.

Krishnaswamy and et al. (2004). *Contemporary Literary Theory: a Student's Companion*. Macmillan: Macmillan India Ltd.

Lacan, J. (2005). The Symbolic, the Imaginary, and the Real. In *On the Names-of-the-Father*. Trans. Bruce Fink (2013). (pp. 1-52). Malden: Polity Press.

Lynch, P. (2004). *African Mythology A to Z*. New York: Facts on File Inc.

Manser, M. (2009). *Dictionary of Allusions*. New York: Facts on File Inc.

- Mijolla-Mellor, S. (2005). Splitting of the Ego. In Alain Mijolla (ed.), *International Dictionary of Psychoanalysis*. Trans. Philip Beitchman, et al. Vol. 1 (pp. 1647). New York: Thomson Gale.
- Ribas, D. (2005). Sadism. In Alain Mijolla (ed.), *International Dictionary of Psychoanalysis*. Trans. Philip Beitchman, et al. Vol. 1 (pp. 1515-1526). New York: Thomson Gale.
- Roussillon, R. (2005). Reality Principle. In Alain Mijolla (ed.), *International Dictionary of Pschoanalysis*. Trans. Philip Beitchman, et al. Vol. 1 (pp. 1450) New York: Thomson Gale.
- Smada, C. (2005). Fixation. In Alain Mijolla (ed.), *International Dictionary of Psychoanalysis*. Trans. Philip Beitchman, et al. Vol. 1 (pp. 588). New York: Thomson Gale.
- Sullivan, S (2004). The Unconscious Life of Race: Freudian Resource for Critical Race Theory. In John Mills (ed.), *Reading Freud: Psychoanalysis through Philolososphy* (pp.195-218). New York: SUNP,
- Thom, M. (2003). The Unconscious Structured as a Language. In Slavoj Zizek (ed.), *Jacques Lacan: Critical Evaluations in Cultural Theory*. Vol. 1 (pp. 33-70) London and NewYork: Routledge.
- Tyson, L. (2006). *Critical Theory Today: a User-Friendly Guide*. 2nd ed. NewYork & London: Routledge.
- Wellek, R. and Warren, A. (1949). *Theory of Literature*. New York: Harcourt, Brace And Company Inc.
- Zakin, E. (2004). The ‘Alchemy of Identification’: Narcism, Melancholia, Feminity. In John Mills (ed.), *Reading Freud: Psychoanalysis through Philosophy* (pp. 77-102). New York: SUNP.